

Úhrada „víceprací“ při dohodnutých změnách předmětu díla

Price Adjustment in the Case of an Agreed Alteration to the Scope of Work

Patrik Sysel*

Abstrakt

Článek se zabývá důsledky dohod o změnách předmětu díla pro výši ceny. Občanský zákoník v § 2614 obsahuje pouze jednostranné řešení této problematiky – v případě omezení rozsahu díla se cena sníží, pokud si strany neujednaly něco jiného. Zákon však nevymezuje důsledky rozšíření rozsahu díla ani tzv. kvalitativních změn. To je odlišnost oproti zdrojové úpravě v obchodním zákoníku, který obsahoval řešení všech typů změn předmětu díla. Literatura se neshoduje, zda je s ohledem na zjevně úmyslnou změnu nutné právní úpravu vykládat jednostranným způsobem pouze ve prospěch objednatele, nebo zda je možné prostřednictvím jiných zákonných ustanovení dovozovat také možnost zvýšení ceny při rozšíření rozsahu díla. Článek se pokouší nabídnout přesvědčivé řešení důsledků dohodnutých změn předmětu díla, a to v rámci výkladu právního jednání i dispozitivní zákonné úpravy interpretované hodnotově konzistentním způsobem. Článek také obsahuje doporučení pro smluvní praxi.

Klíčová slova

Vícepráce; změny předmětu díla; změna ceny díla; smlouva o dílo; omezení rozsahu díla; rozšíření rozsahu díla.

Abstract

The article deals with the effects of agreements on changes to the subject matter of the work on the price. Section 2614 of the Civil Code provides that in the case of an agreement to reduce the scope of the work, the price will be reduced if the parties have not agreed on the consequences for the price. However, the law does not define the consequences of extending the scope of the work or so-called qualitative changes. This is a difference from the source regulation in the Commercial Code, which dealt with all types of changes to the subject matter of the work. The literature does not agree on whether, with regard to the apparently intentional change in legislation, the regulation should be interpreted only in favour of the client, or whether the possibility of price increase can also be inferred through other statutory provisions. The article attempts to provide a convincing solution to the consequences of agreements on changes to the subject matter of the work, both in the context of interpreting the parties' agreement and the dispositive statutory provisions. The article also contains recommendation for practice.

* Mgr. Patrik Sysel, doktorand, Katedra obchodního práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Ph.D. student, Department of Commercial Law, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: 468269@mail.muni.cz

Keywords

Contract for Work; Construction Contract; Variations; Price Adjustment; Alteration to the Scope of Work.

Úvod

Smlouvy o díle se vyznačují „napětím“ mezi plánováním a realitou.¹ Zejména ve výstavbových projektech nejsou změny předmětu díla výjimkou, ale pravidlem.² Nejde však pouze o výhradní vlastnost stavebnictví, nýbrž také o běžnou součást všedních smluv o díle. Změny mohou vycházet z přání objednatele, mohou být nezbytné v důsledku pochybení zhotovitele při realizaci díla nebo si je vynutí okolnosti nezávislé na vůli stran.³ Představme si následující situace: (1) Během stavby rodinného domu si objednatel uvědomí, že nestojí o původně plánovaný krb, a se zhotovitelem se dohodne na změně; (2) Instalátér provádějící opravu koupelny nestihne zakoupit vodovodní baterie ujednané značky před jejich stažením z prodeje, proto se s objednatelem dohodne na obdobné variantě od jiného výrobce; (3) Při výstavbě silnice se zjistí neočekávané působení podzemních vod, které by mohlo ohrozit životnost stavby – strany se proto dohodnou na provedení dodatečných odvodňovacích prací; (4) Kadeřník klientovi v průběhu provádění nového sestřihu nabídne, že mu na závěr upraví také plnovous. Ke všem případům změn předmětu díla se váže následující otázka: Jaké jsou dopady dohody o změně na cenu?

Odpověď je zcela banální v případě, že s touto otázkou strany počítaly a výslovně si důsledky pro cenu ujednaly. To však není pravidlem, jakkoliv se to může zdát jako samozřejmost. Změnu strany často odsouhlasí ve spěchu, takže si cenové otázky ani neuvedomí. Jindy „mlčení“ považují za ujednání o tom, že se cena měnit nemá, nebo naopak změnu ceny považují za samozřejmou. Roli také může hrát obava z náročných jednání o ceně, která by ohrozila včasnost provedení díla, a strany proto spoléhají na pozdější vyjasnění ceny. V takových případech je řešení složitější a zákonná dispozitivní úprava není zrovna spolehlivou a bezpečnou oporou.

Občanský zákoník⁴ v § 2614 pro případ dohody stran na omezení rozsahu díla bez ujednání důsledků pro výši ceny stanovuje, že objednatel zaplatí cenu upravenou s přihlédnutím k rozdílu v rozsahu nutné činnosti a v účelných nákladech spojených se změněným prováděním díla. Zdánlivě bezproblémové ustanovení přináší mnoho výkladových obtíží. Omezení rozsahu totiž není jedinou myslitelnou variantou změn předmětu díla. Neméně

¹ Ve vztahu ke stavebním smlouvám o napětí mezi plánováním a realitou hovoří např. rozsudek německého Spolkového soudního dvora (BGH) ze dne 25. 1. 1996, sp. zn. VII ZR 233/94.

² RINTELEN, C. von. Grundfragen der Verpflichtung des Werkunternehmers. In: MESSERSCHMIDT, B., VOIT, W. a kol. *Privates Baurecht*. 4. vyd. München: C. H. Beck, 2022, marg. 54. Dostupné z: Beck-online.de [právní informační systém]. Zde citovaný SCHULZE-HAGEN. *Festschrift für Carl Soergel zum 70. Geburtstag*. Vogel, 1993, s. 259. Obdobně k přirozené potřebě změn ve stavebnictví KLEE, L. *Stavební smluvní právo*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022, s. 195–196.

³ Srov. KLEE, op. cit., s. 202–203.

⁴ Zákon č. 89/2012 Sb. (dále „ObčZ“).

časté bývá „rozšíření rozsahu“ díla, v praxi často označované jako tzv. vícepráce⁵, nebo nastávají změny, u nichž se nemění „rozsah“, nýbrž „kvalita“ – kupříkladu změna materiálu. Pro tyto varianty zákon výslovnou úpravu nemá.

Nabízí se otázka, zda tyto případy lze řešit prostřednictvím jiného ustanovení, rozšiřujícím výkladem, případně analogií, nebo zda z argumentu *a contrario*, resp. *silentio legis* vyplývá, že se bez ujednání stran o dopadech na cenu její výše měnit nemá. Posledně jmenovaná možnost se na první pohled jeví nepatřičně – proč by dispozitivní úprava bez zřejmého důvodu takto zvýhodňovala pouze jednu ze stran?

Protiargument plyne z historického pozadí aktuální právní úpravy. Dnešní § 2614 ObčZ téměř doslovně opisuje znění § 549 odst. 1 dřívějšího obchodního zákoníku⁶ – s výjimkou způsobu určení ceny, který je pro změnu doslovně převzat z odst. 2⁷. Podstatnou změnou oproti původní úpravě je vynechání věty za středníkem z prvního odstavce, která stanovovala povinnost zaplatit zvýšenou cenu v případě rozšíření díla. Stejně významnou změnou je vynechání druhého odstavce upravujícího tzv. kvalitativní změny. S ohledem na zřejmou inspiraci v § 549 ObchZ, který však občanský zákoník přebírá mezerovitě, se velmi pravděpodobně jeví úmysl historického zákonodárce docílit odlišných účinků.

Dosavadní literatura se na řešení neshoduje.⁸ Část autorů se domnívá, že zákon nyní řešení rozšíření díla a kvalitativních změn ponechává na dohodě stran – nedohodnou-li se strany jinak, nevzniká zhotoviteli právo na úhradu víceprací. Opačný názor z důvodu úplatné povahy smlouvy o díle dovozuje použití obecné úpravy úplaty za plnění dle § 1792 ObčZ obsahujícího nevyvratitelnou domněnku, že úplata byla ujednána ve výši obvyklé v době a místě uzavření smlouvy. Vyskytly se také návrhy na použití obecné úpravy o změně závazků, řešení prostřednictvím ustanovení o bezdůvodném obohacení nebo kvalifikaci změny jako ujednání o novém díle. Zvažovat je třeba také možnost doplňujícího výkladu smlouvy, který využívají zahraniční právní řády.

Doposud publikované závěry přesvědčivé řešení nenabízí, neboť nezohledňují veškeré relevantní aspekty a nevypořádávají se se všemi možnými protiargumenty. Nejednotnost řešení nastíněné otázky je přitom pro praxi velmi problematická. Jak již byl řečeno, změny jsou často nevyhnutelnou součástí realizace díla. Nejasná dispozitivní úprava, resp. její nesprávná aplikace přitom může mít pro strany závažné následky.

⁵ Pro úplnost je však třeba dodat, že pojem vícepráce bývá užíván i v jiných významech, například jako označení prací, které sice nebyly předpokládány při uzavření smlouvy (např. v rozpočtu), ale jejich provedení je nutné ke zhotovení původně ujednaného předmětu díla. Podrobněji srov. LOKAJ, A. Historickoprávní geneze a vývoj pojmu víceprací. *Právní rozhledy*. Praha: C. H. Beck, 2021, č. 17, s. 591. Užívání tohoto pojmu bylo v literatuře předmětem kritiky (srov. ibid. nebo KLEE, op. cit., s. 218), s ohledem na to, že je však všeobecně známý a v praxi používáný, pracuje s ním i tento článek, a to pouze ve významu prací provedených nad rámec původně ujednaného předmětu díla.

⁶ § 549 odst. 1 zákona č. 513/1991 Sb. (dále „ObchZ“): „Dohodnou-li se strany po uzavření smlouvy na omezení rozsahu díla a nesjednají-li jeho důsledky na vyšší ceny, je objednatel povinen zaplatit jen cenu přiměřeně sníženou; dohodnou-li se tímto způsobem na rozšíření díla, je objednatel povinen zaplatit cenu přiměřeně zvýšenou.“

⁷ § 549 odst. 2 ObchZ: „Dohodnou-li se strany po uzavření smlouvy na změně díla a nesjednají-li její důsledky na vyšší ceny, je objednatel povinen zaplatit cenu zvýšenou nebo sníženou s přihlédnutím k rozdílu v rozsahu nutné činnosti a v účelných nákladech spojených se změněním prováděním díla.“

⁸ Srov. oddíl 2.2, kde je uvedena přesná citace autorů. V této části článku je uveden pouze obecný přehled.

Cílem tohoto článku je nabídnout přesvědčivé a hodnotově konzistentní řešení otázky úhrady kvalitativních i kvantitativních změn předmětu díla. Při řešení bude zohledněn výklad dohody stran i dispozitivní zákonná úprava. V obou případech bude problematika rozčleněna na dvě části. První z nich se bude zabývat posouzením „nároku“⁹ na změnu ceny (bez ohledu na její novou výši). Ve vztahu ke kvalitativním změnám a rozšíření rozsahu díla je zde nezbytné ptát se, zda změna dispozitivní úpravy oproti zdrojovému obchodnímu zákoníku a převzetí pouze části věnované omezení rozsahu díla znamená, že pro zbylé případy je třeba pomocí argumentu *a contrario*, resp. *silentio legis* odmítnout možnost změny ceny prostřednictvím dispozitivní úpravy, nebo zda lze tyto případy řešit prostřednictvím jiných ustanovení nebo analogie. Případně je nutno zkoumat, jaký je udržitelný výklad § 2614 v kontextu řešení ostatních typů změn. Druhá část se bude zabývat otázkou, jaká má být výše změněné ceny.

V článku bude nejprve vysvětlen pojem „změny předmětu díla“ a jeho členění na kvalitativní a kvantitativní změny. Následně bude představen vývoj právní úpravy a bude nastíněno řešení v právních rádech Německa, Rakouska a Švýcarska.¹⁰ Těžiště článku bude obsaženo v samostatných oddílech věnovaných „nároku“ na změnu ceny a výši změny, a to ve smluvním i zákonném dispozitivním režimu.

Konečně je také nezbytné zmínit, že dohoda stran je pouze jedním z možných důvodů změn předmětu díla. V úvahu připadají také jiné – například změny na základě jednostranného příkazu objednatele. Tento článek se věnuje výhradně (platným) dohodám o změně předmětu díla. Ostatním tématům se budou věnovat samostatné publikace.

1 Změny předmětu díla

V průběhu provádění díla se často mění okolnosti, z nichž strany při uzavírání smlouvy vycházely. Roli hraje řada faktorů: externí důvody (podmínky staveniště, zásahy orgánů veřejné moci, změny cen materiálu a podobně), zájem stran na vylepšení parametrů zakázky (technické inovace, provedení dodatečných prací a podobně), pochybení stran (např. vadná projektová dokumentace) a další.¹¹

Smlouvou o díle se zhotovitel zavazuje provést na svůj náklad a nebezpečí dílo,¹² které bude způsobilé sloužit ujednanému účelu.¹³ Česká literatura rozlišuje pojmy „dílo“ a „předmět

⁹ Ke změně ceny dle § 2614 ObčZ dochází automaticky, pojem „nárok“ na změnu je proto terminologicky nepřesný. Pro lepší srozumitelnost však takto v článku bude odlišována otázka, zda se cena vůbec má nějak měnit, od otázky, jaká má být její nová výše.

¹⁰ Zvažována byla i možnost zohlednění závěrů poměrně nedávno rekodifikovaného nizozemského soukromého práva, které však změny předmětu díla upravuje odlišně než české právo. Čl. 7:755 nizozemského občanského zákoníku pro případ objednatelova požadavku na změnu oproti tomu, co bylo ujednáno v původní stavební smlouvě, stanovuje, za jakých podmínek zhotovitel může požadovat zvýšení ceny. Možnost snížení ceny zákon neřeší. Závěry k takové právní úpravě by tedy zřejmě v poměrech českého práva nebyly využitelné.

¹¹ Srov. KLEE, op. cit., s. 202–203.

¹² § 2586 ObčZ.

¹³ § 2605 ObčZ.

díla“. Dílem je činnost, jejímž výsledkem je předmět díla, tedy určitá nově vytvořená věc či změna věci nebo jiný výsledek činnosti.¹⁴ Z důvodu změn okolností se plánovaný předmět díla (ujednaný ve smlouvě) od výsledného předmětu díla (faktického výsledku) může lišit. Případy, kdy se faktický výsledek odchyluje (v mezích ujednaných podmínek)¹⁵ od původního předmětu díla dohodnutého při uzavření smlouvy, jsou změnami předmětu díla.¹⁶

Je třeba zdůraznit, že ne každá změna okolností vede ke změně předmětu díla, nýbrž může spadat pod původně ujednaný předmět díla, který se nijak nemění (tzv. „vícenáklady“). To se týká například neočekávané nákladnosti nebo pracnosti, která je nezbytná pro splnění původního smluvního „cíle“, tedy nezměněného předmětu díla. Tyto případy se zpravidla budou řešit podle způsobu určení ceny ve smlouvě a dispozitivní úpravy v § 2620 a násl. ObčZ.¹⁷

Od změn předmětu díla je třeba odlišovat také ujednání o novém díle. Zatímco v případě změn předmětu díla se pouze mění původní závazek, ujednání o novém díle je novým závazkem. Tyto kategorie se částečně překrývají. Pokud například strany uzavřou dohodu, že nad rámec původně ujednané stavby rodinného domu zhotovitel na pozemku postaví také bazén, může jít o změnu předmětu díla (změnu závazku) i novou smlouvu o díle (přesněji nový závazek). To je třeba posuzovat prostřednictvím výkladu vůle stran, na kterou lze případně usuzovat z různých objektivních kritérií.¹⁸ Význam rozlišování těchto kategorií spočívá v tom, zda se na dodatečně ujednané práce vztahují původně ujednané podmínky (změna předmětu díla), či nikoliv (nový závazek) – kupříkladu úprava splatnosti, způsobu platby, práv z vadného plnění a podobně.¹⁹

¹⁴ HORÁK, P. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014) Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1041, marg. 2. Shodně FALTA, D. *Odpovědnost za vady díla ve stavebnictví*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 3.

¹⁵ Odchylka od ujednaného předmětu díla, ke které došlo v rozporu se smlouvou, je vadou díla. Srov. § 2615 ObčZ.

¹⁶ Pro posouzení, zda jde o změnu předmětu díla, je tedy třeba porovnat původně ujednaný předmět díla s výsledným. Srov. KLEINE-MÖLLER, N. In: KLEINE-MÖLLER, N., MERL, H., GLÖCKNER, J. *Handbuch des Privaten Baurechts*. 5. vyd. München: C. H. Beck, 2014, s. 767–768.

¹⁷ Obdobně ve vztahu k předchozí právní úpravě též MAREK, K. In: POKORNÁ, J., KOVAŘÍK, Z., ČÁP, Z. a kol. *Obchodní zákoník. II. díl*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 1641. Z judikatury k obchodnímu zákoníku srov. též rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 5. 2003, sp. zn. 29 Odo 214/2003.

¹⁸ Česká judikatura používá kritéria věcné, časové a místní souvislosti původního a změněného, resp. nového díla. Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 2020, sp. zn. 32 Cdo 3165/2020. Pro úplnost je třeba zmínit, že citované rozhodnutí se zabývá předpoklady pro posouzení, zda je (platná) dohoda stran změnou předmětu díla, nebo ujednáním o novém díle. V tomto kontextu učiněné závěry nejsou problematické, byť vychází z dřívější nepřesvědčivé rozhodovací praxe týkající se využitelnosti institutu bezdůvodného obohacení při nesplnění smluvních či zákonných podmínek pro úhradu „víceprací“ (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 7. 2012, sp. zn. 23 Cdo 3798/2009; ve vztahu k nepřesvědčivosti těchto závěrů srov. MELZER, F., CSACH, K. In: MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894–3081*. Praha: Leges, 2018, s. 1255–1256, marg. 105–108). Obdobně německá literatura uvádí kritéria funkční, prostorové a kvalitativní souvislosti a poměru původní a změněné odměny. Srov. MUNDT, A. In: GSELL, B. a kol. *beckonline.GROSSKOMMENTAR. BGB* [online]. Mnichov: C. H. Beck, 2023, § 632, marg. 275 [cit. 1. 10. 2023]. Dostupné z: Beck-online.de [právní informační systém]. (dále „BeckOGK“).

¹⁹ Srov. MUNDT. In: BeckOGK, op. cit., § 632, marg. 274.

Změny předmětu díla lze členit na kvantitativní a kvalitativní.²⁰ Kvantitativní změny jsou takové, při nichž se část původně ujednaného předmětu díla vynechá, nebo se naopak nová část doplní. Kvalitativní změny spočívají v odchylce ve vlastnostech původně plánovaného a výsledného předmětu díla.²¹ Tato kategorizace byla praktická zejména u předchozí právní úpravy, která druhy změn rozlišovala a v § 549 odst. 1 ObchZ nejprve upravovala důsledky kvantitativních změn, v odst. 2 pak důsledky změn kvalitativních.²² Aktuální § 2614 ObčZ výslovně reguluje pouze omezení rozsahu díla, tedy jednu z variant kvantitativních změn dle dřívější úpravy. V teoretické rovině však toto rozlišení má smysl i nadále²³ a článek s ním takto bude pracovat.

2 Právní úprava změn předmětu díla, její historické pozadí a aktuální závěry literatury

2.1 Vývoj právní úpravy

České právo dlouho neobsahovalo žádnou speciální úpravu změny ceny při změně předmětu díla. Obecný zákoník občanský²⁴, vládní návrh zákona z roku 1937, kterým se vydává občanský zákoník,²⁵ občanský zákoník z roku 1950²⁶ ani zákon o mezinárodním obchodu²⁷ se k této problematice nevyjadřovaly.²⁸

Občanský zákoník z roku 1964²⁹ úpravu tzv. vícenákladů³⁰ v druhé větě § 635 odst. 1 doplnil o formulaci, že práce a náklady do rozpočtu nezahrnuté lze účtovat pouze tehdy, schválil-li je objednatel písemně nebo jestliže práce dodatečně písemně objednal. Dle Nejvyššího soudu tato věta dopadala na změny předmětu díla, za které proto zhotoviteli vznikalo právo

²⁰ Srov. např. KUBÁT, O. In: PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vyd.(2. aktual.). Praha: C. H. Beck, 2023, § 2614, marg. 2–3. Dostupné z: Beck-online.cz [právní informační systém].

²¹ Srov. také KLEINE-MÖLLER. In: KLEINE-MÖLLER, MERL, GLÖCKNER a kol., op. cit., s. 768, marg. 492.

²² Srov. oddíl. 2.1.

²³ Toto členění ostatně odpovídá i kategorizaci v zahraniční literatuře. Srov. v Německu KLEINE-MÖLLER, op. cit. Obdobně ve Švýcarsku KOLLER, A. *Berner Kommentar. Kommentar zum schweizerischen Privatrecht. Der Werkvertrag. Art. 363–366 OR*. Bern: Stämpfli Verlag, 1998, s. 477.

²⁴ Dále „OZO“.

²⁵ Dále „Osnova 1937“. Dostupné z: <https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/7035>

²⁶ Zákon č. 141/1950 Sb. (dále „ObčZ 1950“).

²⁷ Zákon č. 101/1963 Sb. (dále „ZMO“).

²⁸ Tyto předpisy obsahovaly pouze úpravu tzv. vícenákladů, tedy dodatečných prací či nákladů nezbytných pro splnění povinnosti provést (původně) ujednaný předmět díla (srov. oddíl 1). Srov. § 1170a OZO, § 1025 a 1026 Osnovy 1937, § 458 a 459 ObčZ 1950 a § 488 a 489 ZMO.

²⁹ Zákon č. 40/1964 Sb. (dále „ObčZ 1964“).

³⁰ § 635 a 636 ObčZ 1964.

na zaplacení ceny víceprací, jen pokud je objednatel písemně schválil (i dodatečně) nebo objednal.³¹

Odlíšné legislativní řešení obsahoval hospodářský zákoník³², který již v obecné úpravě změn závazků v § 125 odst. 5 vymezoval, že pokud se strany nedohodly jinak, byla ta organizace, na jejíž straně vznikl důvod pro změnu nebo zrušení závazku, povinna nahradit druhé organizaci nutné náklady, které jí v souvislosti s přípravou na plnění závazku, se změnou závazku nebo s jeho zrušením vznikly. Zvláštní úpravu obsahovala některá další ustanovení, která však buď vymezovala, že je jedna ze stran povinna přistoupit na *odpovídající změnu* závazku, nebo neuváděla nic, z čeho by bylo možné dovozovat důsledky pro výši ceny.³³

Obchodní zákoník změny předmětu díla řešil v § 549. Podle odst. 1 byl objednatel v případě dohody stran na „omezení rozsahu díla“ bez sjednání důsledků pro výši ceny povinen zaplatit jen cenu přiměřeně sníženou. V případě „rozšíření díla“ byl objednatel povinen zaplatit cenu přiměřeně zvýšenou. Podle odst. 2 byl objednatel v případě dohody na „změně díla“ bez sjednání důsledků na výši ceny povinen zaplatit cenu zvýšenou nebo sníženou s přihlédnutím k rozdílu v nutné činnosti a v účelných nákladech spojených se změněným prováděním díla. Není zcela zřejmé, co bylo inspiračním zdrojem této úpravy. Důvodová zpráva pouze velmi obecně uvádí, že „*při stanovení odměny za dílo sjednané podle rozpočtu (§ 547) a při řešení některých dalších otázek, pokud mají význam pro sjednávání investiční výstavby, bylo přihlédnuto ke výsledkům komise OSN pro mezinárodní právo obchodní³⁴ týkající se smluv o výstavbě investičních celků, jež byly schváleny Valným shromážděním OSN dne 7. 12. 1987 a doporučeny pro využití v praxi.*“³⁵ Uvedené výsledky (příručka) UNCITRAL mimo jiné obsahují doporučení pro smluvní praxi, aby možnost úpravy ceny (*adjustment of price*³⁶) byla omezena na situace jasně vymezené ve smlouvě nebo v zákoně, přičemž smlouva například může stanovovat, že cena má být upravena s přihlédnutím k nákladům, které zhotovitel vynaložil účelně (*reasonably*).³⁷ Lze usuzovat, že zákonodárce byl těmito doporučeními inspirován a chtěl jasně vymezit, zda a jak se má cena při změnách předmětu díla změnit. V každém případě díky § 549 ObchZ nebyla problematická a literatura bez obtíží dovozovala, že první odstavce

³¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 8. 2012, sp. zn. 33 Cdo 4276/2010.

³² Zákon č. 109/1964 Sb (dále „HZ“).

³³ Srov. § 241a, § 283 odst. 5, případně též § 318b odst. 4 HZ, který však míří spíše na případy tzv. vícenákladů.

³⁴ Dále „UNCITRAL“.

³⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 513/1991 Sb. Díl IX. Smlouvy o dílo (§ 536–565). Pro upřesnění je však třeba dodat, že Valné shromáždění uvedeného dne výsledky neschválilo, nýbrž vzalo na vědomí, že UNCITRAL dokončilo a přijalo doporučení (příručku) pro přípravu mezinárodních smluv pro výstavbu průmyslových děl (*Legal Guide on Drawing Up International Contracts for the Construction of Industrial Works*), a doporučilo, aby bylo vyvinuto veškeré úsilí, aby se příručka stala obecně známou a dostupnou. Srov. rezoluci Valného shromáždění OSN zn. A/RES/42/152. Dostupné z: <https://undocs.org/A/RES/42/152>

³⁶ Pojem *adjustment of price* označuje změnu ve výši ceny v důsledku změn ujednaného předmětu díla. V tom spočívá rozdíl od pojmu *revision of price*, který označuje úpravy ceny zapříčiněné změněnými okolnostmi, aniž došlo ke změně předmětu díla. Srov. UNCITRAL. *Legal Guide on Drawing Up International Contracts for the Construction of Industrial Works*. 1987, s. 86, marg. 39. Dostupné z: https://uncitral.un.org/en/texts/procurement/explanatorytexts/construction_of_industrial_works

³⁷ *Ibid.*, s. 86–87, marg. 39–40.

dopadal na kvantitativní změny, druhý na změny kvalitativní.³⁸ Ani v judikatuře se neobjevovaly problematické aspekty tohoto ustanovení.³⁹

2.2 Aktuální právní úprava a závěry literatury

Na úpravu v obchodním zákoníku navázal nynější občanský zákoník. Ten v § 2614 stanovuje, že v případě dohody stran po uzavření smlouvy na omezení rozsahu díla bez ujednání důsledků pro výši ceny zaplatí objednatel cenu s přihlédnutím k rozdílu v rozsahu nutné činnosti a v účelných nákladech spojených se změněným prováděním díla. Ostatní varianty změn upraveny nejsou. Důvodová zpráva ani jiné relevantní zdroje se k této odchylce nevyjadřují.⁴⁰

Aktuální literatura si všímá rozdílnosti oproti dřívější úpravě, nabízí však protichůdná řešení rozšíření rozsahu díla. Část autorů dochází k závěru, že zhotovitel má na rozdíl od objednatele na změnu ceny nárok jedině za předpokladu, že to bylo ujednáno.⁴¹ Argumentují především změnou oproti zdrojovému obchodnímu zákoníku a předpokladem racionálního zákonodárce. Ustanovení § 2614 má dle jejich názoru chránit pouze objednatele proto, že se u něj na rozdíl od zhotovitele „*nevyžaduje a nepředpokládá stran provedení díla výkon potřebné péče*“,⁴² resp. „*že by to byl objednatel jako ‚neprofesionál‘, kdo by byl snížením rozsahu díla, které se nepromítlo do ceny, zkrácen na svých právech.*“⁴³ Část z nich se domnívá, že na rozšíření díla bude třeba aplikovat obecná ustanovení o změně závazků v § 1901 a násl. občanského zákoníku.⁴⁴

Zbývající část literatury dovozuje řešení prostřednictvím jiných zákonných ustanovení. Část autorů argumentuje, že lze použít § 1792 občanského zákoníku,⁴⁵ podle něhož platí za ujednanou obvyklá cena, plyne-li ze smlouvy povinnost stran poskytnout a přijmout plnění

³⁸ ŠTENGLOVÁ, I. In: ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol. *Obchodní zákoník. Komentář*. 13. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1193. VÍTEK, J. In: ELIÁŠ, K., DVORÁK, T. a kol. *Obchodní zákoník. Praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od r. 1900*. 5. vyd. Praha: Linde Praha, 2006, s. 820. MAREK. In: POKORNÁ, KOVÁŘÍK, ČÁP a kol., op. cit., s. 1641.

³⁹ Je však třeba upozornit na rozsáhlou a nepřesvědčivou judikaturu Nejvyššího soudu, podle níž při nesplnění podmínek pro uplatnění § 549 ObchZ nebylo možné domáhat se úhrady „víceprací“ z titulu bezdůvodného obohacení (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 7. 2012, sp. zn. 23 Cdo 3798/2009; ve vztahu k nepřesvědčivosti těchto závěrů srov. MELZER, CSACH. In: MELZER, TÉGL a kol., 2018, op. cit., s. 1255–1256, marg. 105–108).

⁴⁰ Srov. též oddíl 5.1.2.

⁴¹ Srov. KUBÁT, 2023, op. cit., § 2614, marg. 3 a 9. ŠTENGLOVÁ, I. *Smlouva o dílo*. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 61–62. ŠTANDERA, J. *Smlouva o dílo v novém občanském zákoníku. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 107–108.

⁴² KUBÁT, 2023, op. cit.

⁴³ ŠTANDERA, op. cit. Obdobně ŠTENGLOVÁ, op. cit.

⁴⁴ ŠTANDERA, op. cit. HORÁK, P. In: HULMÁK a kol., 2014 op. cit., s. 1098, marg. 4.

⁴⁵ BĀNYAIOVÁ, A. *Závazky z oblasti výstavby a nové civilní právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 53–54. LOKAJ, A. *Právní aspekty víceprací*. Rigorózní práce. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2020, s. 37–40. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/20.500.11956/123163> [cit. 20. 11. 2023].

za úplatu. Objevily se také názory, že dodatečné objednávky jsou ujednáním o novém díle⁴⁶ nebo že by se případy rozšíření rozsahu díla měly posuzovat jako bezdůvodné obohacení.⁴⁷ Ani jedno z navrhovaných řešení nezohledňuje všechny relevantní faktory. Zastánci nemožnosti zvýšení ceny vychází z argumentů subjektivně historického výkladu, který se sice pokouší odůvodnit ochranou objednatel jako slabší smluvní strany, nevypořádávají se však s případy, kdy je slabší smluvní stranou zhotovitel – například v subdodavatelských vztazích. S ohledem na dispozitivnost úpravy je také otázka, zda má ochrana slabší smluvní strany touto formou vůbec nějaký smysl. Zastánci řešení pomocí jiného ustanovení se naopak nevypořádávají s argumenty subjektivně historického výkladu. V následujících pasážích bude navrženo řešení, které se se všemi uvedenými faktory pokusí přesvědčivě vypořádat.

2.3 Shrnutí

Inspiračním zdrojem dnešního § 2614 ObčZ byl § 549 ObchZ, který vycházel z doporučení UNCITRAL. Je s podivem, že ačkoliv obchodní zákoník obsahoval úpravu všech variant změn (kvalitativních i kvantitativních), důvodová zpráva k občanskému zákoníku neuvádí, proč zvolila odlišné řešení, které je v rozporu s doporučeními UNCITRAL (dispozitivní úprava srozumitelně nevymezuje jasné předpoklady pro změnu ceny), a navíc se odlišuje i od jiných dřívějších právních úprav smluv o díle. Přesvědčivé řešení důsledků změn předmětu díla na cenu v poměrech aktuální právní úpravy dosavadní literatura nenabídla.

3 Řešení v právních řádech Německa, Rakouska a Švýcarska

3.1 Německo

Německé právo až do novelizace BGB⁴⁸ z roku 2018 neobsahovalo žádné ustanovení, které by řešilo změny díla nebo jejich dopady na cenu. Tato problematika tak byla řešena pouze prostřednictvím obecných ustanovení úpravy smlouvy o díle, zejména § 632 upravujícího odměnu za dílo. Podle odst. 1 tohoto ustanovení se odměna považuje za konkludentně sjednanou, pokud lze podle okolností očekávat provedení díla pouze za odměnu. Není-li výše odměny určena, má se dle odst. 2 za to, že byla sjednána odměna podle zákonné sazby⁴⁹, pokud ji zákon stanovuje, a obvyklá odměna, není-li stanovena sazba.

⁴⁶ PRAŽÁK, Z. In: PRAŽÁK, Z., FIALA, J., HANDLAR, J. a kol. *Závazky z právních jednání podle občanského zákoníku. Komentář k § 1721–2893 OZ*. Praha: Leges, 2017, s. 1272.

⁴⁷ KARFÍKOVÁ, O. *Současná právní úprava smlouvy o díle ve srovnání s předchozí právní úpravou v obchodním zákoníku*. Rigorózní práce. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2015, s. 127–128. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/gsz4s/> [cit. 20. 11. 2023].

⁴⁸ Bürgerliches Gesetzbuch (dále „BGB“).

⁴⁹ Např. advokátní tarif. Srov. BUSCHE, J. In: HENSSLER, M. a kol. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 6. Schuldrecht – Besonderer Teil III. § 631–704*. 9. vyd. München: C. H. Beck, 2023, § 632, marg. 21. Dostupné z: [Beck-online.de](https://beck-online.de/) [právní informační systém].

Novelizace z roku 2018 přinesla výslovné řešení pro stavební smlouvy.⁵⁰ Zákon v § 650b odst. 1 upravuje postup pro případ požadavku objednatele na (a) změnu ujednaného předmětu díla (*Werkerfolg*⁵¹) nebo (b) změnu, která je nezbytná ke splnění ujednaného předmětu díla.⁵² Podle tohoto ustanovení strany mají usilovat o dosažení dohody o změně a o dodatečné nebo snížené odměně, která má být v důsledku změny zaplacená. Zhotovitel je povinen učinit nabídku na dodatečnou nebo sníženou odměnu, avšak v případě změny ujednaného předmětu díla pouze tehdy, je-li pro něj provedení změny přiměřené. Pokud se strany do 30 dnů od doručení požadavku na změnu zhotoviteli nedohodnou, může objednatel podle odst. 2 změnu jednostranně nařídit. V případě změny předmětu díla však pouze tehdy, je-li pro zhotovitele požadavek na provedení díla přiměřený. Výše nároku na odměnu v důsledku zvýšených nebo snížených výdajů se pak stanoví podle § 650c. Podle odst. 1 se výše nároku na odměnu stanoví na základě skutečně nezbytných (potřebných) nákladů (*tatsächlich erforderlichen Kosten*) s příslušnými přírážkami za režijní náklady, riziko a zisk. Podle odst. 2 zhotovitel může pro výpočet odměny použít kalkulaci dle původní smlouvy.

„Požadavek na změnu“ ve smyslu § 650b je chápán poměrně široce. Postačuje, že objednatel změnu chce. Nezáleží tedy, zda jde doslova o „žádost“ ze strany objednatele, nebo zda podnět ke změně vzešel od zhotovitele či jiné osoby.⁵³ V každém případě zákon vyžaduje, aby strany usilovaly o dohodu, a to jak ohledně změny díla, tak ohledně dopadů na cenu.⁵⁴

Literatura zdůrazňuje, že zákonem předvídaný postup je především představou zákonodárce o ideálu, jehož má být dosaženo, ale od kterého se praxe může odlišovat.⁵⁵ To se týká mimo jiné situace, kdy se strany dohodnou na změně předmětu díla, ale nedohodnou se na dopadech na cenu.⁵⁶ Zákon pro tyto případy výslovné řešení neposkytuje. Ustanovení § 650c totiž změnu výše odměny váže pouze na případy jednostranného příkazu objednatele

⁵⁰ Stavební smlouvy nově definuje § 650a. Odst. 1: „*Ein Bauvertrag ist ein Vertrag über die Herstellung, die Wiederherstellung, die Beseitigung oder den Umbau eines Bauwerkes, einer Außenanlage oder eines Teils davon. Für den Bauvertrag gelten ergänzend die folgenden Vorschriften dieses Kapitels.*“ Odst. 2: „*Ein Vertrag über die Instandhaltung eines Bauwerkes ist ein Bauvertrag, wenn das Werk für die Konstruktion, den Bestand oder den bestimmungsgemäßen Gebrauch von wesentlicher Bedeutung ist.*“ [Odst. 1: Stavební smlouva je smlouva na výstavbu, opravu, odstranění nebo rekonstrukci stavby, venkovního zařízení nebo jeho části. Na stavební smlouvu se vztahují ustanovení této kapitoly. Odst. 2: Smlouva o údržbě stavby je stavební smlouvou, pokud je práce nezbytná pro výstavbu, zachování nebo zamýšlené užívání stavby.]

⁵¹ Pojem „*der Werkerfolg*“ lze doslovně přeložit jako *úspěšný výsledek díla*. Tím je myšlen výsledek, kterého má být dle smlouvy o dílo dosaženo a za který zhotovitel odpovídá. Srov. ALTHAUS, S. In: ALTHAUS, S. a kol. *Nachträge im Bauvertragsrecht*. 2. vyd. München: C. H. Beck, 2022, s. 19–20, marg. 7–8. Toto vymezení v zásadě odpovídá pojmu předmět díla (srov. § 2587 ObčZ).

⁵² Sem patří tzv. opomenuté služby (*Leistungen*), které ve smlouvě nejsou specifikovány, ale jsou nezbytné ke splnění ujednaného předmětu díla (dosažení ujednaného výsledku). Srov. VOIT, W. In: HAU, W., POSECK, R. a kol. *beck-online.KOMMENTAR. BGB*. [online]. Mnichov: C. H. Beck, 2023, § 650b, marg. 6 [cit. 1. 11. 2022]. Dostupné z: Beck-online.de [právní informační systém].

⁵³ MUNDT. In: BeckOGK, op. cit., § 650b, marg. 22.

⁵⁴ Ledaže zhotoviteli nepřisluší odměna za zvýšené náklady podle § 650c odst. 1 věty druhé BGB. MUNDT, op. cit., marg. 40.

⁵⁵ MUNDT, op. cit., marg. 42.

⁵⁶ Srov. ALTHAUS, op. cit., s. 183–184, marg. 19.

ve smyslu § 650b odst. 2.⁵⁷ Řešení otázky, jaké jsou dopady dohody o změně předmětu díla na cenu, pokud nebyly ujednány, je tak nejasné.

Literatura zatím navrhla několik variant řešení. Část autorů navrhuje použít obecný § 632 BGB,⁵⁸ podle kterého se za ujednanou považuje obvyklá odměna za provedení díla, není-li ve smlouvě výše odměny určena a pokud lze současně podle okolností očekávat provedení díla pouze za odměnu. Jiní autoři se domnívají, že jde o problém, který zákonodárce přehlédl, a proto je třeba jej překonat buď teleologickým výkladem § 650c odst. 1, nebo analogickou aplikací § 650c odst. 1 a 2.⁵⁹ Zároveň literatura uvádí, že je nezbytné v konkrétních případech zkoumat, zda již z výkladu dohody stran o změně plnění nevyplývá, že úprava ceny, která není pokryta původní smlouvou, má být provedena v souladu se zákonnými ustanoveními § 650c odst. 1 a 2.⁶⁰

Ostatní smlouvy o díle speciální dispozitivní úpravu změn nemají. Nadále se tedy uplatňují obecná ustanovení.⁶¹ Dopady dohod o změně díla na cenu jsou řešeny v prvé řadě výkladem právního jednání. Pokud strany svým jednáním vyjádřily, že změněné plnění má být poskytnuto za původní odměnu, pak tato odměna zůstává zachována.⁶² O takovou situaci šlo například v případě, kdy se změna stala nezbytnou v důsledku zpoždění výstavby, strany se přely o odpovědnost za zpoždění, objednatel odmítl nabídku zhotovitele za úplatu s odkazem na odpovědnost zhotovitele, ale zhotovitel poté změnu přesto provedl.⁶³

Při absenci smluvního ujednání je ve smlouvě mezera, kterou je třeba překlenout tzv. doplňujícím výkladem smlouvy. Ten se před novelizací z roku 2018 sice uplatnil zejména v případech jednostranného příkazu ke změně díla,⁶⁴ literatura se však k jeho využití přiklání i u dohodnutých změn.⁶⁵ Při doplňujícím výkladu je třeba vzít v úvahu, co by si objednatel se zhotovitelem v dobré víře jako poctivé smluvní strany sjednali, kdyby změnu předvídali.⁶⁶ Literatura zdůrazňuje, že doplňující výklad nemusí vždy nutně vést ke změně ceny, naopak je možné pružně reagovat na konkrétní okolnosti případu.⁶⁷ Pokud ani doplňujícím výkladem dopady na cenu nelze určit a je-li změna plnění taková, že lze za daných okolností

⁵⁷ Srov. RINTELEN, C. von. In: KNIFFKA, R., JURGELEIT, A. a kol. *Bauvertragsrecht. Ibr-online-Kommentar*. [online]. Mannheim: id Verlags, 2023, § 650c, marg. 111 [cit. 29. 5. 2023]. Dostupné z: Beck-online.de [právní informační systém].

⁵⁸ RINTELEN, op. cit.

⁵⁹ LAUPERTZ, S. In: MESSERSCHMIDT, B., VOIT, W. *Privates Baurecht. Kommentar zu § 631 ff. BGB*. 4. vyd. München: C. H. Beck, 2022, § 650c, marg. 11. Dostupné z: Beck-online.de [právní informační systém]. Obdobně ALTHAUS, S. In: ALTHAUS, S. a kol, op. cit., s. 183–184, marg. 19.

⁶⁰ LAUPERTZ, op. cit.

⁶¹ MUNDT. In: BeckOGK, op. cit., § 632, marg. 269.

⁶² KNIFFKA, R. Der Werklohnanspruch des Auftragnehmers. In: KNIFFKA, R. a kol. *Kompendium des Baurechts*. 4. vyd. München: C. H. Beck, 2014, marg. 97. Dostupné z: Beck-online.de [právní informační systém].

⁶³ Rozsudek Vrchního zemského soudu (OLG) v Mnichově ze dne 3. 12. 2013, sp. zn. 9 U 747/13 Bau.

⁶⁴ Srov. KNIFFKA, op. cit., marg. 98.

⁶⁵ KNIFFKA, op. cit., marg. 97. Dále také MUNDT. In: BeckOGK, op. cit., § 632, marg. 268.

⁶⁶ KNIFFKA, op. cit., marg. 100. Zde citovaný FUCHS, H. Der Dreiklang aus Werkerfolg, Leistungsbeschreibung und Mehrvergütungsanspruch. In: *Baurecht*. Werner Verlag, 2009, s. 404.

⁶⁷ KNIFFKA, op. cit. Zde citovaný FUCHS, op. cit.

očekávat úpravu odměny, náleží objednateli za změněné nebo dodatečné plnění obvyklá odměna podle § 632 BGB.⁶⁸

3.2 Rakousko

Rakouská právní úprava podobně jako ta německá před novelizací neobsahuje žádné ustanovení, které by se zabývalo změnami díla nebo jejich dopady na cenu. ABGB⁶⁹ v § 1152 pouze obecně vymezuje, že pokud ve smlouvě není stanovena odměna a není-li sjednáno bezúplatné provedení díla, považuje se za ujednanou přiměřená odměna.

Rakouské právo nárok na změnu ceny posuzuje v závislosti na tom, zda změněné náklady spadají pod původně ujednaný obsah smlouvy (*Leistungsinhalt*). Pokud ano, cena se určí smlouvou předpokládaným způsobem, tedy zejména v závislosti na alokaci rizik.⁷⁰ Pokud je však obsah smlouvy změněn, vychází se z takzvané subjektivní ekvivalence smlouvy o díle (*Subjektive Äquivalenz des Werkvertrages*). Ta je tvořena třemi pilíři: předmět díla, odměna a termín plnění.⁷¹ Zvláštní důraz je přitom kladen na vztah předmětu díla a odměny. Literatura i judikatura dovozují, že v případě následných odchylek od původně sjednaného obsahu plnění musí zásadně současně docházet k úpravě ceny a termínu plnění.⁷² Odměna v původní smlouvě totiž byla stanovena jako „kompenzace“ za původně sjednaný předmět díla a pouze k němu se vztahuje, nikoliv k jiným, nebo dokonce dodatečným službám.⁷³

Pokud se tedy strany dohodly na změně předmětu díla, je třeba dopady na cenu zjišťovat primárně výkladem, případně doplňujícím výkladem. Nepodaří-li se důsledky pro cenu tímto způsobem dovodit, aplikuje se v případě dodatečných prací § 1152 ABGB, podle kterého se má za to, že byla sjednána přiměřená odměna, pokud nebylo sjednáno bezúplatné provedení díla.⁷⁴ Přihlédnout je přitom třeba k *cenové úrovni původní smlouvy*, je-li to možné. To znamená, že v případě rozšíření rozsahu v položkách, se kterými původní smlouva počítala, se použijí ceny dle smlouvy. Pokud se jedná o službu, se kterou původní smlouva vůbec nepočítala, má se použít položka, která se dodatečné službě nejvíce blíží. Pokud původní smlouva neobsahuje položkový rozpočet, a nelze tedy zjistit cenovou úroveň zakázky, měla by se použít *objektivně přiměřená cena*. V případě omezení „rozsahu“ díla musí být ušetřené práce odečteny podle smluvně dohodnutých cen.⁷⁵

⁶⁸ KNIFFKA, op. cit., marg. 97. Dále také MUNDT. In: BeckOGK, op. cit.

⁶⁹ Allgemeine bürgerliche Gesetzbuch (dále „ABGB“).

⁷⁰ Srov. KREJCI, H., BÖHLER, E. In: LUKAS, M., GEROLDINGER, A. a kol. *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch. Teilband § 1151–1174 ABGB (Dienst- und Werkvertrag)*. Wien: Manz, 2022, s. 376, marg. 8.

⁷¹ Srov. LONGIN, A. *Recht auf Anpassung des Werkvertrags*. Wien: Jan Sramek Verlag, 2021, s. 350.

⁷² LONGIN, op. cit., s. 350–351. Dále též KLETEČKA, A. In: KLETEČKA, A., SCHAUER, M. *ABGB-ON. Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch*. Wien: Manz, 2010, s. 2863, marg. 17. Z judikatury srov. rozhodnutí rakouského Nejvyššího soudu (OGH) ze dne 15. 7. 1997, s. zn. 1 Ob 192/97k; ve vztahu ke snížení ceny rozhodnutí téhož soudu ze dne 10. 6. 1999, sp. zn. 2 Ob 54/99a; srov. též navazující judikaturu souhrnně vedenou pod zn. RS0107868.

⁷³ LONGIN, op. cit. s. 351. Dále též KIETAIBL, C. In: KODEK, G., SCHWIMANN, M. *ABGB. Praxiskommentar. § 1090–1174 ABGB. Besonderes Vertragsrecht II*. 5. vyd. Wien: LexisNexis, 2021, s. 1022, marg. 61.

⁷⁴ KIETAIBL, op. cit., s. 1022, marg. 61.

⁷⁵ KLETEČKA. In: KLETEČKA, SCHAUER, op. cit., s. 2863, marg. 17.

3.3 Švýcarsko

Ani švýcarská právní úprava neobsahuje ustanovení, které by se zabývalo změnami předmětu díla. Obsahuje pouze obecný čl. 374 OR⁷⁶, podle něhož se cena v případě, že nebyla stanovena předem nebo alespoň přibližně, určí podle hodnoty díla a nákladů zhotovitele.

Švýcarská literatura i judikatura ve vztahu k rozšíření díla dovozují, že při dohodě o změně předmětu díla má zhotovitel zásadně nárok na zvýšení ceny. Změnou objednávky se mění pouze předmět díla, který je dle původní smlouvy zhotovitel povinen provést, nárok na dodatečnou odměnu proto vyplývá z úplatnosti ujednané již v původní smlouvě.⁷⁷ Není-li dohodnuto jinak, stanoví se odměna, kterou objednatel za tyto dodatečné výdaje dluží, podle čl. 374 OR,⁷⁸ a to bez ohledu na to, zda je zhotovitel dle původní smlouvy odměňován podle čl. 374, nebo zda byla smlouva o dílo uzavřena s pevnými cenami.⁷⁹ Není tedy vyžadována zvláštní dohoda o ceně, uznání ze strany objednatele, a dokonce ani to, že objednatel dodatečný nárok vůbec očekával.⁸⁰ Na druhou stranu nic nebrání dohodě stran, že se cena v důsledku změny předmětu díla měnit nemá. Takové ujednání může být součástí původní smlouvy i změnového dodatku.⁸¹ V úvahu připadá také jednostranné zřeknutí se nároku na změnu ceny, za které lze za určitých okolností považovat i „mlčení“ zhotovitele spočívající v neoznámení požadavku na dodatečnou odměnu.⁸²

Nárok se vztahuje na veškeré dodatečné výdaje, které změna zakázky pro zhotovitele znamená.⁸³ Pokud však změna vede také ke sníženým nákladům, které přesahují dodatečné náklady, cena se snižuje.⁸⁴ Cena se snižuje také v případě, že se pouze část původně ujednaných prací vynechá.⁸⁵

Je třeba dodat, že argumentace úplatností se jeví poněkud problematicky – z úplatnosti původní smlouvy nelze automaticky dovozovat, že se strany dohodly na dodatečné platbě za nové části předmětu díla.⁸⁶ Čl. 374 OR však zřejmě umožňuje výklad, že pro jeho aplikaci postačuje úplatnost smlouvy jako celku i v případech, kdy cena nebyla ujednána pouze pro část předmětu díla.

⁷⁶ Schweizerische Obligationenrecht (dále „OR“).

⁷⁷ GAUCH, P. *Der Werkvertrag*, 6. vyd. Zürich: Schulthess Verlag, 2019, s. 363–364, marg. 785. Z judikatury srov. rozsudek švýcarského Nejvyššího soudu (BGr) ze dne 31. 1. 2006, sp. zn. 4C.385/2005.

⁷⁸ GAUCH, op. cit. Z judikatury srov. např. rozsudek BGr ze dne 2. 5. 2018, 4A_465/2017, nebo ze dne 29. 1. 2018, sp. zn. 4A_433/2017.

⁷⁹ GAUCH, op. cit.

⁸⁰ GAUCH, op. cit. Z judikatury srov. rozsudek BGr ze dne 17. 11. 2006, sp. zn. 4C.16/2006, nebo ze dne 4. 3. 2002, sp. zn. 4. 3. 2002, sp. zn. 4C.35/2001.

⁸¹ GAUCH, op. cit., s. 366.

⁸² GAUCH, op. cit.

⁸³ GAUCH, op. cit., s. 363–364, marg. 785.

⁸⁴ GAUCH, op. cit. Zde citovaný *Journal des Tribunaux*. 1958, s. 191.

⁸⁵ GAUCH, op. cit., s. 356, marg. 770.

⁸⁶ Srov. též oddíl 5.1.3.2.

3.4 Shrnutí

Právní úprava ve zkoumaných zahraničních právních řádech neobsahuje (resp. v Německu donedávna neobsahovala) speciální ustanovení týkající se změn předmětu díla. Přesto je ve všech třech zemích dovozováno (různými způsoby, které tamní právní řády umožňují), že se v případě dohody o změně předmětu díla má zásadně měnit také cena, a to bez ohledu na to, zda je změna ve prospěch, či neprospěch některé ze stran. Česká jednostranná úprava změn předmětu díla je nestandardní. Je třeba zkoumat, zda existuje rozumný důvod, proč by se tuzemská právní úprava takto odlišovala. Za zvláštní zmínku stojí rakouská teorie subjektivní ekvivalence, která se může uplatnit i v českých poměrech. Lze také uvažovat o možnosti využití doplňujícího výkladu nebo závěrů o vztahu úplatnosti původního předmětu díla a jeho změněné části.

4 Výklad dohody o změně předmětu díla

Dispozitivní⁸⁷ zákonná úprava nachází svoje uplatnění až ve chvíli, kdy si sami adresáti právní regulace neupraví vzájemný vztah autonomně.⁸⁸ Dopady dohody o změně předmětu díla na cenu je tedy nutné zjišťovat především výkladem právního jednání. Jeho výsledkem mohou být následující závěry: (1) Strany se na dopadech na cenu vůbec nedohodly (nedosáhly konsensu). (2) Strany se dohodly, že cena zůstane v původní výši. (3) Strany se dohodly, že se cena změní, nedohodly se však na výši změněné ceny. (4) Strany se dohodly na změně ceny a její konkrétní výši.

Pro zjištění, o kterou z uvedených variant v konkrétním případě jde, je třeba vycházet ze skutečnosti, že strany při uzavírání dohody o změně již mají společnou „historii“ nad rámec běžného kontraktačního procesu. Přinejmenším původní smlouvu, ale zpravidla také již realizovanou část díla a s tím spojenou vzájemnou interakci. V mnoha případech již dříve mohlo být uzavřeno několik obdobných změnových dodatků nebo strany spolupracují již na několikáté zakázce. Ze všech těchto okolností (a řady dalších) lze vůli stran zjišťovat, respektive na ni usuzovat.

4.1 Nárok na změnu ceny

4.1.1 Empirický výklad

Výklad právního jednání může vést především ke zjištění, zda se cena vůbec má měnit. Již prostřednictvím empirického výkladu lze skutečnou vůli stran zjistit mnohdy i v případech, kdy dohoda stran dopady na cenu výslovně nestanovuje. Zdrojem relevantních

⁸⁷ K právní povaze § 2614 občanského zákoníku srov. oddíl 5.1.3.2.

⁸⁸ KNAPP, V. O právu kogentním a dispozitivním (a také o právu heteronomním a autonomním). *Právník*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 1995, č. 1, s. 6–7.

informací mohou být například svědci, kteří byli přítomni jednání, nebo listiny, které byly jejich výstupem.⁸⁹

Z výslechů stran či svědků například může vyplynout, že strany nechtěly, aby se cena jakkoliv měnila, proto necítily potřebu se k této otázce v dohodě vyjádřit. Je-li tento úmysl stranami vyjádřen, jsou dopady na výši odměny zřejmé – cena se nemění. Jindy se může ukázat, že si strany otázku dopadů na cenu ve spěchu vůbec neuvědomily – pak se uplatní dispozitivní úprava.

Častým zjištěním ale také může být, že změnu bylo třeba s ohledem na probíhající práce dohodnout rychle a strany věděly, že o ceně bude nutné vyjednávat. Spoléhaly proto, že se dohodnou později. V takovém případě je nutné zjistit, zda strany měly v úmyslu vyloučit aplikaci § 2614 i pro případ, že by se na ceně nedohodly. Je třeba vycházet ze skutečnosti, že dohoda o změně by bez (jakékoliv) úpravy dopadů na cenu byla neurčitá, neboť by nebylo zřejmé, jaké právní následky má vyvolat.⁹⁰ Pokud z výkladu vyplyne, že strany dispozitivní úpravu vyloučily, aniž se autonomně dohodly na ceně, je jejich právní jednání z důvodu neurčitosti zdánlivé⁹¹ (případně neúčinné⁹²) a v případě provedení změny se dopady na cenu posoudí podle pravidel o bezdůvodném obohacení.⁹³ V nejasných situacích, kdy vůle stran vyloučit dispozitivní úpravu nebude zřejmá, však s ohledem na § 574 občanského zákoníku⁹⁴ bude třeba preferovat platnost změnového dodatku a subsidiární zákonné řešení použít.

Pro úplnost je třeba zmínit, že na skutečnou vůli stran lze usuzovat také ze známého skutečného účelu smlouvy⁹⁵ nebo z jiných skutečností prostřednictvím takzvaného nepřávního subjektivního výkladu.⁹⁶ Lze tedy zohlednit například výklad podle předchozího nebo následného jednání stran.⁹⁷ Pokud strany při realizaci díla uzavřely velké množství dodatků na změnu předmětu díla se stejnou úpravou dopadů na cenu, lze uvažovat, že to platí i v případě, kdy to není výslovně ujednáno.⁹⁸ Současně je však třeba dodat, že empirický výklad vyžaduje nepochybné přesvědčení o skutečné vůli jednajících.⁹⁹ Z toho důvodu bude spíše možné uvedené skutečnosti zohlednit v rámci normativního výkladu (srov. níže).

⁸⁹ Srov. MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419–654*. Praha: Leges, 2014, s. 600, marg. 98.

⁹⁰ Srov. MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGL, P. a kol., op. cit., s. 567, marg. 11–13.

⁹¹ Srov. HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 1761, marg. 12.

⁹² Srov. § 1748 ObčZ.

⁹³ Srov. MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGL, P. a kol., 2018, op. cit., s. 1256, marg. 108.

⁹⁴ „Na právní jednání je třeba spíše hledět jako na platné než jako na neplatné.“

⁹⁵ Srov. MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGL, P. a kol., 2014, op. cit., s. 601–602, marg. 101–108.

⁹⁶ Ibid., s. 602, marg. 109.

⁹⁷ Ibid., s. 603–604, marg. 113–119.

⁹⁸ Srov. § 556 odst. 2 ObčZ.

⁹⁹ MELZER, F. In: MELZER, F., TÉGL, P. a kol., 2014, op. cit., s. 603, marg. 112.

4.1.2 Normativní výklad

Pokud z tzv. empirického výkladu vyplyne, že strany jednaly bez srozumění, je třeba dohodu stran posuzovat tzv. normativním výkladem,¹⁰⁰ tedy „přičítat právnímu jednání ten význam, který má z horizontu poctivého adresáta.“¹⁰¹ Za tím účelem je třeba „zohlednit všechny okolnosti konkrétního případu [...], ze kterých můžeme usuzovat na vůli jednajícího, resp. které nám při této úvaze mohou nějakým způsobem pomoci;“¹⁰² a to včetně všeobecné životní zkušenosti.¹⁰³

Při normativním výkladu se projevuje tzv. předpoklad racionálního aktéra. „Strany, jsou-li rozumné, nečiní žádná ujednání, ke kterým není žádný důvod.“¹⁰⁴ Současně je nutno připomenout, že se výklad právního jednání provádí z pohledu poctivého adresáta. Princip poctivosti se projevuje mimo jiné v tom, že smluvní strana má povinnost zohlednit i zájmy druhé strany.¹⁰⁵ „Adresát právního jednání má proto právo spoléhat se na to, že jednající zohlednil jemu známé legitimní zájmy adresáta, není-li zřejmý opak.“¹⁰⁶

Při výkladu je třeba vycházet ze subjektivní ekvivalence smlouvy o díle.¹⁰⁷ Pokud se strany dohodnou na změně předmětu díla, je předpokládaným důsledkem také změna ceny. Zhotovitel jako racionální aktér za běžných okolností nemá důvod zavázat se k dodatečným nebo jiným způsobem nákladnějším pracím, pokud za to nedostane dodatečnou odměnu. Současně má právo očekávat od objednatele, že tyto zájmy zohlednil. Poctivý objednatel za obvyklých okolností nemůže očekávat, že zhotovitel provede práce navíc zdarma. Naopak platí totéž. Racionální objednatel standardně nemá zájem obdržet méně, aniž by méně také zaplatil, a má právo očekávat, že to zhotovitel zohlednil. Poctivý zhotovitel nemůže očekávat, že dostane zapláceno za práce, které nevykonal, není-li k tomu zvláštní důvod. Proto lze prostřednictvím normativního výkladu za běžných okolností učinit závěr, že změna předmětu díla se má promítnout do výše ceny. To platí obzvlášť, je-li dílo prováděno v rámci podnikatelské činnosti, jejímž pojmovým znakem je snaha o dosažení zisku,¹⁰⁸ což poctivý adresát musí zohledňovat.

Tyto závěry se mohou uplatnit například v případě č. (1) popsaném v úvodu článku, v němž si objednatel při stavbě rodinného domu přál vynechat původně plánovaný krb. Pokud oběma stranám při uzavírání změnového dodatku nebylo zřejmé, že omezení rozsahu díla pro zhotovitele představuje komplikaci, bude zpravidla možné učinit závěr, že strany

¹⁰⁰ MELZER, F. In: MELZER, TÉGL a kol., 2014, op. cit., s. 600, marg. 92.

¹⁰¹ Ibid., s. 607, marg. 140.

¹⁰² Ibid., s. 608, marg. 145.

¹⁰³ Ibid. Zde citovaný KRAMER. In: *Berner Kommentar. Das Obligationenrecht. Band VI. 1. Abteilung*. Bern: Stämpfli & Cie, 1986, § 18, marg. 44.

¹⁰⁴ MELZER, F. In: MELZER, TÉGL a kol., 2014, op. cit., s. 610, marg. 156. Zde citovaný BUSCHE. In: *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band I. 5. vyd.* München: C. H. Beck, 2007, § 133, marg. 60.

¹⁰⁵ MELZER, F. In: MELZER, TÉGL a kol., 2014, op. cit., s. 610, marg. 161. Zde citovaný BUSCHE. In: *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band I. 5. vyd.* München: C. H. Beck, 2007, § 157, marg. 5.

¹⁰⁶ MELZER, F. In: MELZER, TÉGL a kol., 2014, op. cit., s. 610, marg. 161.

¹⁰⁷ Srov. oddíl 3.2.

¹⁰⁸ § 420 odst. 1 ObčZ.

počítaly s odpovídající změnou ceny. Obdobně v příkladu č. (4) objednatel (přestože je spotřebitelem) v obvyklých případech nemůže poctivě očekávat, že zhotovitel dodatečné práce nabízí zdarma.¹⁰⁹

Je však třeba dodat, že popsaná základní východiska platí „v laboratorních podmínkách“. V praxi zpravidla budou nastávat okolnosti, které úplatnost změny podpoří, nebo naopak zpochybní. Takovou okolností může být například účel dohody o změně předmětu díla. Pokud se strany na rozšíření dohody pouze z důvodu, že si objednatel přeje změnu parametrů zakázky, zpravidla výše uvedené závěry obstojí. Situace je však odlišná, pokud je nutnost změny zapříčiněna okolnostmi ze sféry zhotovitele. Představme si příklad č. (2) z úvodu, v němž bylo kvůli pochybení zhotovitele nutné použít jiné než ujednané vodovodní baterie. V takovém případě lze v rámci normativního výkladu obvykle učinit závěr, že se cena měnit nemá, případně se má snížit, je-li provedení díla v důsledku změny méně nákladné. V tomto případě je subjektivní ekvivalence na straně objednatele vyvážena jeho „ústupkem“ umožňujícím zhotoviteli řádně splnit závazek. To musí poctivý zhotovitel zohledňovat. Okolnosti ale často nemusí být jednoznačné. Není například vyloučeno, že změnu bylo třeba ujednat kvůli pochybení obou stran. V takových případech normativní výklad odpověď spíše neposkytne.

Specifické jsou změny předmětu díla vynucené okolnostmi nezávislými na vůli stran. Vzpomeňme na příklad č. (3) z úvodu článku, v němž je při výstavbě silnice s ohledem na nepředpokládané působení podzemních vod nezbytné provést dodatečné odvodňovací práce. Pokud jde o zakázku *design-build*¹¹⁰, cena by se v důsledku dohody o změně předmětu díla podle pravidel normativního výkladu obvykle měnit neměla (je-li vůbec taková dohoda nutná). Pokud však zhotovitel provádí dílo na základě projektové dokumentace, kterou zajistil objednatel, měl by naopak mít nárok na zvýšení ceny. Také v těchto případech však mohou nastat okolnosti, které nelze automaticky připisovat jedné ze stran. Například je-li změna nutná kvůli novelizaci právních předpisů nebo kvůli rozhodnutí orgánů veřejné moci, kterým je předmět díla nutné uzpůsobit.

Zvláštní pozornost je třeba věnovat kvalitativním změnám, při nichž často nemusí být zjevné, zda je změna nákladnější, či méně nákladná. Výše učiněné závěry platí za předpokladu, že již při uzavření dohody musí být pro obě strany zcela zřejmé, že změna má dopady na náročnost provedení díla nebo cenu použitého materiálu. To bude splněno, pokud si strany například ujednají, že truhlář namísto laminátové kuchyňské linky zhotoví dubovou. Poctivý adresát v tomto případě předpokládá, že materiál i náročnost práce bude nákladnější. Naopak pokud se kupříkladu objednatel dohodne s malířem, že pokoj vymaluje žlutou barvou namísto původně ujednané modré, spíše bude možné učinit závěr, že se cena měnit nemá.

¹⁰⁹ Obzvlášť v tomto případě je však nezbytné zdůraznit, že nejde všeobecně platné řešení. Z kontextu mohou vyplývat skutečnosti odůvodňující odlišný závěr. Pokud například zhotovitel dodatečnou službu nabídl při zmínce, že je klient v kadeřnictví již poněkoličtější, ale doposud ještě nevyzkoušel také možnost úpravy plnovousu, mohl se objednatel domnívat, že jde o bezplatnou doplňkovou službu určenou věrným zákazníkům.

¹¹⁰ Zhotovitel odpovídá i za projektovou dokumentaci.

Ačkoliv v mnoha případech lze výkladem zodpovědět otázku, zda se cena v důsledku dohodnuté změny předmětu díla vůbec má nějak měnit, nejde o univerzální řešení. Vždy je třeba přihlížet ke všem okolnostem konkrétního případu, které mohou vést k odlišným závěrům. Často ani normativní výklad nemusí poskytovat jednoznačnou odpověď. Zmínit lze příklad, kdy je změna pro jednu ze stran natolik zatěžující, že navzdory výše popsaným základním východiskům není zřejmé, zda strany ohledně ceny dosáhly konsensu. Pro takové situace je třeba řešení hledat v dispozitivní úpravě.

4.2 Výše změněné ceny

Pokud z výkladu vyplyne, že se cena má změnit, je navazující otázkou konkrétní výše změny ceny. Na rozdíl od nároku na změnu budou s výjimkou banálních případů, kdy jsou následky výslovně ujednány, možnosti výkladu právního jednání spíše omezené.

V úvahu připadají pouze specifické případy – například zavedená praxe stran. Pokud strany v průběhu realizace díla uzavřely desítky změnových dodatků s jasně vymezenými důsledky pro cenu, které byly ve všech případech stejné, bude podle pravidel normativního výkladu (srov. výše) obvykle možné usuzovat, že si i v následující dohodě o změně předmětu díla, která výslovně ujednání o dopadech na cenu neobsahuje, strany ujednaly stejné podmínky jako pokaždé v minulosti.¹¹¹

Za zmínku stojí také varianta, že si strany již v původní smlouvě ujednaly mechanismus pro určení ceny. V takových případech bude zpravidla možné usuzovat, že spoléhaly na jeho uplatnění i v případě, že to v dodatku výslovně nezmíní. Je však třeba upozornit, že to není automatickým řešením. Nelze vyloučit možnost, že z jiných okolností vyplyne úmysl stran, aby se pro určitou dohodu dříve ujednaný mechanismus neuplatnil.

4.3 Doplnující výklad

Otázkou je, jak postupovat u mezer ve smlouvě, tedy případů, kdy výkladem zjištěný obsah smlouvy řešení důsledků změny předmětu díla na cenu neposkytuje. V úvahu připadá tzv. doplňující výklad smlouvy, který pro tyto případy využívá zahraniční právo.¹¹²

Doplňující výklad je prostředkem pro vyplnění mezer ve smluvních ujednáních, kterou neřeší či z nějakého důvodu nemá řešit dispozitivní zákonná úprava.¹¹³ Soud jím za strany „tvoří specifickou, náhradní výplň, kterou mezeru zaplní. Východiskem pro soudní rozhodnutí je obvykle to, co by poctivě a racionálně postupující strany při rozumném zohlednění svých zájmů samy dohodly, kdyby danou situaci (mezeru, smluvní prázdno) předvídaly...“¹¹⁴

¹¹¹ V úvahu připadají také obchodní zvyklosti, které by mohly spočívat například ve využití cenových standardů (např. cenová soustava RTS. Dostupné z: <https://www.cenovasoustava.cz/>). Předpokladem ustavení obchodních zvyklostí však je „obecné, či alespoň rozšířené a současně pravidelné dodržování zvyklostí“ (srov. HANDLAR, J. In: LAVICKÝ a kol., 2022, op. cit., s. 1178, marg. 10), což patrně u cenových standardů všeobecně neplatí. Nelze však vyloučit, že v určitých sektorech tyto podmínky splněny jsou.

¹¹² Srov. oddíly 3.1 a 3.2.

¹¹³ KOTÁSEK, J. *Doplňující výklad smlouvy*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2018, s. 12.

¹¹⁴ *Ibid.*, s. 13.

Při doplňujícím výkladu se zjišťuje hypotetická vůle stran. Zkoumá se, jak by strany daný problém řešily, kdyby si ho byly vědomy a chtěly jej řešit. Za tím účelem je třeba zohlednit všechny okolnosti, přičemž je třeba předpokládat, že strany jednaly poctivě a rozumně.¹¹⁵ „U *synallagmatických smluv lze předpokládat, že plnění a protiplnění má být vyvážené, neboť zpravidla je třeba vyjít z toho, že obě strany byly s to své zájmy dostatečně bránit.*“¹¹⁶

Doplnění smlouvy by napomohlo řešení řady výkladových problémů, zejména ve vztahu k určení výše změněné ceny. V českých poměrech je však možnost uplatnění doplňujícího výkladu omezená. Zásadně je třeba upřednostňovat dispozitivní úpravu, ledaže existuje pádný důvod pro odlišný postup.¹¹⁷ Ten může spočívat „*ideálně ve výslovném vyloučení ve smlouvě, neideálně pak ve vyloučení implicitním – třeba ujednáním neplatného ujednání, které jde proti dispozitivní úpravě, či hospodářským účelem smlouvy, se kterým je dispozitivní úprava ve zjevné kolizi (obojí může být sporné). [...] V praxi tak bude většina mezer, které se pokusíme vyplnit doplňujícím výkladem smlouvy, vznikat v důsledku nedostatečnosti dispozitivní úpravy (tj. až poté, co se pokusíme otázku řešit aplikací dispozitivní normy).*“¹¹⁸

Při změnách předmětu díla je třeba vycházet z § 2614, který upravuje důsledky změn předmětu díla. Zákon sice neobsahuje výslovné řešení rozšíření rozsahu díla a kvalitativních změn, ale „*z pouhé skutečnosti, že určitá otázka není v zákoně výslovně upravena, nelze dovodit, že zde neplatí vázanost právem.*“¹¹⁹ „*Je-li zákon mezerovitý, máme se v první řadě pokusit o jeho doplnění.*“¹²⁰ Z těchto důvodů je doplňující výklad při změnách předmětu díla možný patrně jedině v případech, na které dispozitivní úprava (vyložená hodnotově konzistentním způsobem) vůbec nedopadá, případně sice dopadá, ale kvůli zvláštním okolnostem (např. hospodářský účel smlouvy) by v konkrétní situaci dopadat neměla.

5 Subsidiární zákonné řešení

Aby bylo možné aplikovat dispozitivní normy, musí z výkladu dohody vyplynout jedna z následujících variant: (1) Strany se na dopadech na cenu vůbec nedohodly (nedosáhly konsensu); (2) Strany se dohodly, že se cena změní, nedohodly se však na výši změněné ceny. V ostatních případech řešení zpravidla vychází přímo z výkladu právního jednání bez nutnosti použití subsidiární úpravy.¹²¹ V případech, kdy se strany na dopadech na cenu vůbec nedohodly, je třeba se ptát, zda nárok na změnu ceny vyplývá z dispozitivní úpravy. Pokud je dán nárok na změnu ceny, je třeba se ptát na konkrétní výši změněné ceny.

¹¹⁵ MELZER, F. In: MELZER, TÉGL a kol., 2014, op. cit., s. 509, marg. 134. Zde citovaný BUSCHE. In: *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band I*. 5. vyd. München: C. H. Beck, 2007, § 157, marg. 46.

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Srov. KOTÁSEK, op. cit., s. 64–66.

¹¹⁸ Ibid., s. 65–66.

¹¹⁹ MELZER, F. In: MELZER, TÉGL a kol., 2014, op. cit., s. 505, marg. 102.

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Srov. oddíl 4.

5.1 Nárok na změnu ceny

5.1.1 Jazykový výklad

Aktuální § 2614 občanského zákoníku zní následovně: „Dobodnou-li se strany po uzavření smlouvy na omezení rozsahu díla a neujednají-li důsledky pro vyšší ceny, zaplatí objednatel cenu upravenou s přihlédnutím ke rozdílu v rozsahu nutné činnosti a v účelných nákladech spojených se změněným prováděním díla.“

Pro zjištění dopadů dohody o změně předmětu díla na cenu v zákonném režimu je třeba posoudit, které případy lze podřadit pod § 2614 ObčZ. Z dikce ustanovení je zřejmé, že stanovuje nárok na změnu ceny a vymezuje mechanismus pro její určení. Stěžejní je dále výraz „omezení rozsahu díla“. Jazykovým výkladem lze jistě dovodit, že pod tento pojem mohou spadat veškeré případy, kdy se část původně ujednaného předmětu díla vynechá. Současné není nutno zvláště zdůrazňovat, že rozšíření rozsahu je zcela mimo možné chápání užitého pojmu.

Otázkou je, zda lze zahrnout i případy tzv. kvalitativních změn, kdy je část původně ujednaného předmětu díla provedena jinak, například s využitím standardního namísto původně ujednaného prémiového materiálu. Byť tato varianta patrně nespadá pod tzv. jádro pojmu,¹²² nelze vyloučit chápání *omezení rozsahu díla* jako jakéhokoliv omezení předmětu díla, tedy například i kvalitativní změny „k horšímu“. To podporuje také užití výrazu „změněné provádění díla“ v další části citovaného ustanovení, pod nějž lze jazykovým výkladem bez obtíží zařadit prakticky veškeré kvalitativní i kvantitativní změny.

Z učiněného výkladu plyne několik otázek. Pomocí dalších výkladových metod je třeba zodpovědět, zda kvalitativní „omezení rozsahu“ díla spadá pod § 2614 ObčZ. Současné je třeba vyřešit dopady kvantitativního i kvalitativního „rozšíření“ předmětu díla. Znamená „mlčení“ zákona, že v případě absence smluvního řešení zhotovitel nemá nárok na úhradu „víceprací“? Nebo lze pro tyto případy dovodit řešení prostřednictvím jiných zákonných ustanovení? Konečně bude nutné zabývat se otázkou, zda učiněné závěry nepovedou k nutnosti korekce zdánlivě jednoznačného řešení kvantitativního omezení rozsahu díla.

5.1.2 Subjektivně historický výklad

Pro správný výklad § 2614 ObčZ je s ohledem na změnu oproti zdrojové úpravě nezbytné zabývat se jeho historickým pozadím. Dostupné zdroje se k otázce dopadů změn předmětu díla na cenu nevyjadřují. Důvodová zpráva k občanskému zákoníku obsahuje pouze velmi obecnou, souhrnnou pasáž k § 2586 až 2619, tedy k celému oddílu 1 úpravy díla. Zde je uvedeno, že základ návrhu tvoří „platná úprava obchodního zákoníku s přihlédnutím ke některým zabráničným úpravám“ a že „v určitých směrech se přiblíží i ke některým ustanovením někdejšího zákoníku mezinárodního obchodu“¹²³. Z dikce § 2614 (srov. níže) je sice zcela zjevné, že zákonodárce

¹²² Srov. MELZER, F. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 97–98, marg. 103–105.

¹²³ Který však úpravu změn předmětu díla neobsahoval.

téměř doslova převzal část § 549 ObchZ týkající se omezení rozsahu díla. Důvodová zpráva však neozřejmuje, proč aktuální úprava na rozdíl od obchodního zákoníku rozšíření rozsahu díla ani kvalitativní změny neřeší.

Od obchodního zákoníku se odchýlila již první verze návrhu nového občanského zákoníku z roku 2005. Navržený § 2240 dopady omezení rozsahu díla na cenu upravoval s výjimkou drobné formulační změny totožně jako nyníjší § 2614. Důvodová zpráva k tomuto návrhu se ke změně nevyjadřuje. Totéž platí pro pozdější důvodové zprávy. Věcný záměr z roku 2001 pouze obecně konstatuje nezbytnost autonomní úpravy stavebních smluv, pro které budou muset být „určeny právní důsledky dohody stran, že v průběhu provádění stavebních prací bude rozsah díla změněn“.

Jelikož nebyly zpracovány záznamy z jednání rekodifikační komise a vzpomínky přímých účastníků již s ohledem na uplynulý čas mohou být nepřesné,¹²⁴ patrně již dnes neexistuje relevantní zdroj, z něhož by bylo možné jednoznačně zjistit skutečnou vůli historického zákonodárce ohledně dopadů změn předmětu díla na cenu, a to ani ve vztahu k účinku, který mělo neupravení důsledků rozšíření rozsahu a kvalitativních změn díla vyvolat.¹²⁵

Na vůli zákonodárce je proto možné usuzovat pouze prostřednictvím tzv. nepravého subjektivně historického výkladu.¹²⁶ Významným kritériem je zde zejména již zmiňované srovnání s předchozí právní úpravou.

Aktuální § 2614 ObčZ již byl citován, pro přehlednost je však uveden znovu i na tomto místě: „Dohodnou-li se strany po uzavření smlouvy na omezení rozsahu díla a neujednají-li důsledky pro výši ceny, zaplatí objednatel cenu upravenou s přihlídnutím k rozdílu v rozsahu nutné činnosti a v účelných nákladech spojených se změněným prováděním díla.“

Zdrojový obchodní zákoník v § 549 odst. 1 upravoval také rozšíření díla: „Dohodnou-li se strany po uzavření smlouvy na omezení rozsahu díla a nesjednají-li jeho důsledky na výši ceny, je objednatel povinen zaplatit jen cenu přiměřeně sníženou; dohodnou-li se tímto způsobem na rozšíření díla, je objednatel povinen zaplatit cenu přiměřeně zvýšenou.“ Odst. 2 dále upravoval dopady „změn díla“, které byly chápány jako tzv. kvalitativní změny:¹²⁷ „Dohodnou-li se strany po uzavření smlouvy na změně díla a nesjednají-li její důsledky na výši ceny, je objednavatel povinen zaplatit cenu zvýšenou nebo sníženou s přihlídnutím k rozdílu v rozsahu nutné činnosti a v účelných nákladech spojených se změněným prováděním díla.“

¹²⁴ Oslovený člen rekodifikační komise ostatně na dotaz autora článku uvedl, že si na důvod změny nevzpomíná.

¹²⁵ To by bylo předpokladem uplatnění takzvaného subjektivně teleologického výkladu, který vyžaduje „znalost zákonodárcem představeného či chtěného stavu“ (srov. MELZER, 2011, op. cit., s. 124–125, marg. 131). V úvahu sice připadá úmysl chránit slabší smluvní stranu, o které ve zcela obecné rovině důvodová zpráva na jiných místech hovoří (srov. níže). Nejde však o jednoznačně projevenou vůli o účelu právní regulace změn předmětu díla a důvodová zpráva ani objednatele za slabší smluvní stranu neoznačuje (ani jej za slabší smluvní stranu paušálně považovat nelze). Vůle zákonodárce tímto způsobem může být pouze „domyšlena“. Tato argumentace se tedy může uplatnit jedině při tzv. nepravém subjektivně historickém výkladu (ibid., s. 125–126, marg. 132), který však není překážkou analogie (ibid., s. 235, marg. 251). Navíc ani ze subjektivně teleologického výkladu by nebylo možné činit žádné jednoznačné závěry o zamýšlených následcích rozšíření rozsahu díla (srov. argumentaci nepravého subjektivně historického výkladu uvedenou níže).

¹²⁶ Srov. MELZER, 2011, op. cit., s. 125, marg. 132.

¹²⁷ ŠTENGLOVÁ. In: ŠTENGLOVÁ, PLÍVA, TOMSA a kol., 2010, op. cit., s. 1193.

Z dikcí citovaných ustanovení je zřejmé, že občanský zákoník téměř doslovně převzal první větu prvního odstavce § 549 ObchZ s výjimkou způsobu určení ceny, který rovněž téměř doslovně převzal z druhého odstavce. Lze usuzovat, že zákonodárce změnu provedl úmyslně a zřejmě s cílem vyvolat odlišné účinky oproti předchozí právní úpravě, jinak by se od zdrojového znění neodchýlil.

Důvodová zpráva ve všeobecné rovině (bez odkazu na smlouvu o díle) zmiňuje úmysl chránit slabší smluvní stranu.¹²⁸ Za zmínku stojí také rozdílná osobní působnost původní a aktuální právní normy. Zatímco § 549 ObchZ byl určen primárně vztahům mezi podnikateli,¹²⁹ § 2614 ObčZ dopadá na veškeré smlouvy o díle včetně spotřebitelských. Bez zajištění není ani systematické zařazení § 2614 mezi obecná ustanovení o díle, ačkoliv dle věcného záměru z roku 2000 měly být důsledky dohody o změně předmětu díla součástí autonomní úpravy stavebních smluv, které na rozdíl od obecné úpravy vyžadují soustředěnější právní regulaci.¹³⁰

Z těchto důvodů lze uvažovat, že zákonodárce zřejmě zamýšlel chránit objednatele, jenž se typicky nachází v postavení slabší smluvní strany. Zatímco zhotoviteli, který je obvykle profesionál, není nutno garantovat automatické zvýšení ceny, objednatel je často spotřebitelem, který s rozšířením díla mohl souhlasit i konkludentně. V takových případech je proto třeba si zvýšení ceny předem dohodnout. Ani tento výklad však není příliš přesvědčivý. Zákonodárce totiž objednatele zjevně za slabší stranu všeobecně nepovažoval – naopak v § 2629 odst. 2 upravujícím vady stavby stanovil rozdílný režim v závislosti na tom, zda objednatel je, nebo není slabší smluvní stranou. Navíc i navzdory § 2614 ObčZ může objednatel konkludentně souhlasit s omezením rozsahu díla bez snížení ceny nebo s rozšířením rozsahu díla se zvýšením ceny. Dispozitivní norma tedy zhotoviteli žádnou zvláštní ochranu nepřináší.¹³¹ Kogentní povaha by s ohledem na dikci ustanovení a zejména na teleologické pozadí nedávala žádný smysl.¹³²

Dále je třeba vycházet ze skutečnosti, že mechanismus pro určení ceny dle § 2614 nehovoří o ceně „snížené“, nýbrž „upravené“ s přihlédnutím k rozdílu v rozsahu nutné činnosti a účelných nákladech spojených se změněným prováděním díla. Dikce ustanovení tedy nevyklučuje, že se cena v důsledku omezení rozsahu díla může zvýšit. Takové případy přitom nejsou nemyslitelné. Lze si představit, že se v průběhu výstavby vyskytnou spory ohledně vlastnictví jedné z parcel určených k výstavbě. Objednatel se proto se zhotovitelem dohodne na provedení pouze části díla nacházející se na „bezproblémových“ pozemcích. Zhotovitel však již při uzavření změnového dodatku měl nasmlouvané subdodavatele, kterým bez ohledu na změnu ujednanou s objednatelem bude muset zaplatit. Na staveništi také

¹²⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., op. cit., s. 20 a 110. V rámci úpravy smlouvy o díle důvodová zpráva o slabší smluvní straně hovoří na straně 526 pouze ve vztahu vadám stavby, kde zákon v § 2629 odst. 2 stanovuje nemožnost zkrácení lhůty k vytknutí vad, je-li objednatel slabší stranou.

¹²⁹ Byť existovala možnost volby dle § 262 ObchZ.

¹³⁰ Věcný záměr občanského zákoníku, op. cit., oddíl 1.3.16.2.

¹³¹ Srov. též argumentaci F. Melzera k povaze právních norem. MELZER, F., TĚGL, P. In: MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1–117*. Praha: Leges, 2013, § 1, s. 63, marg. 170.

¹³² Srov. oddíl 5.1.3.2.

měl připravený materiál, který bude muset odvézt a uskladnit. Pokud jsou takové náklady vynaloženy účelně a pokud převyšují to, co lze v důsledku změny „ušetřit“, objednatel dle znění § 2614 musí zaplatit více. Jistě lze namítat, že takových účinků zákonodárce možná nechtěl docílit. Proti takovému závěru však vystupuje přinejmenším stejně silný argument jako u úvah o zákonodárcem zamýšlené ochraně objednatele jako slabší strany – zdrojový § 549 odst. 1 ObchZ stanovoval, že při omezení rozsahu díla je objednatel povinen zaplatit cenu „*přiměřeně sníženou*“. Zákonodárce tedy zřejmě počítal s tím, že nově bude při omezení rozsahu díla možné i zvýšení ceny, tedy změna v neprospěch objednatele. Tím jsou však úvahy o úmyslu zákonodárce chránit typicky slabší smluvní stranu značně zpochybněny.

Především je však třeba upozornit, že ze změny oproti zdrojové úpravě by ani při uplatnění závěru o zamýšlené ochraně objednatele nevyplývalo vůbec nic o tom, že zákonodárce chtěl možnost změny ceny při rozšíření rozsahu díla vyloučit. Spíše by se dalo uvažovat, že zákonodárce chtěl poskytnout subsidiární řešení hlavně pro objednatele jako typicky slabší smluvní stranu, aniž by domýšlel důsledky pro rozšíření rozsahu díla nad rámec toho, že zhotovitel jako typický profesionál obvykle je schopen si zvýšení ceny ujednat. Tomu by odpovídala také v důvodové zprávě výslovně, byť zcela obecně zmíněná inspirace v zahraničních úpravách. Příbuzné právní řády totiž v době přípravy a přijetí našeho nového občanského zákoníku neobsahovaly vůbec žádné výslovné řešení důsledků změn předmětu díla.¹³³ Zákonodárce se tedy mohl domnívat, že ani v našich podmínkách pro to není důvod, považoval však za důležité poskytnout dispozitivní úpravu pro objednatele (z čehož ovšem vyplývají výkladové obtíže).

Ve vztahu k vynechání důsledků kvalitativního „omezení rozsahu“ díla je třeba spíše vycházet ze změněného chápání pojmu „dílo“. „*Nově definiční vymezení vychází z toho, že dílem je vždy určitá činnost. Od ‚díla‘ je nutno odlišit ‚předmět díla‘, kterým je výsledek činnosti, která je dílem, tj. určitá nově vytvořená věc či změna věci (např. u opravy) nebo jiný výsledek činnosti.*“¹³⁴ Zákonodárce tedy zřejmě počítal s tím, že pod pojem omezení rozsahu díla bude možné subsumovat jakékoliv (kvantitativní i kvalitativní) omezení rozsahu činnosti oproti tomu, k čemu byl zhotovitel původně zavázán. Tomu by odpovídal již zmiňovaný fakt, že § 2614 způsob určení ceny převzal nikoliv z § 549 odst. 1 (upravujícího kvantitativní změny), ale z odst. 2 (upravujícího kvalitativní změny), který hovoří o „*rozdílu v rozsahu nutné činnosti a v účelných nákladech spojených se změněným prováděním díla*“. Zejména pojem změněné provádění díla vyznívá spíše ve prospěch jakékoliv, tedy i kvalitativní změny.

5.1.3 Objektivně recentní výklad

5.1.3.1 Kvalitativní změny

Ze subjektivně historického výkladu vyplynulo, že zákonodárce patrně počítal s možnou subsumpcí změn spočívajících ve snížení kvality pod § 2614,¹³⁵ což nevybočuje z mezí

¹³³ Srov. oddíl 3.

¹³⁴ HORÁK. In: HULMÁK a kol., 2014 op. cit., s. 1098, marg. 2.

¹³⁵ Srov. oddíl 5.1.2.

jazykového výkladu.¹³⁶ Tento závěr odpovídá i teleologickému pozadí změn předmětu díla. Pro odlišné řešení kvalitativních a kvantitativních změn z hlediska nároku na úpravu ceny není žádný rozumný důvod a ostatně ani v příbuzných právních řádech není pro tyto kategorie dovozováno odlišné řešení.¹³⁷ Vedou-li kvalitativní změny ke změně v rozsahu *nutné činnosti a v účelných nákladech*, jde o hodnotově stejnou situaci jako u kvantitativních změn. Proto je třeba je posuzovat stejným způsobem. Absurdnost jiného závěru by vynikla v případě kombinace kvalitativní a kvantitativní změny. Pokud by se strany například při stavbě rodinného domu dohodly, že terasa bude o několik centimetrů kratší a namísto původně ujednané luxusní mramorové dlažby bude položena obyčejná zámková dlažba, cena by se snížila pouze za drobné kvantitativní omezení rozsahu. Objednatel by však ve zbývající části musel zaplatit cenu původně ujednanou za drahou mramorovou dlažbu. Takové řešení by bylo zcela nelogické. Z toho důvodu je třeba § 2614 chápat extenzivně tak, že zahrnuje jakékoliv, tedy kvantitativní i kvalitativní „omezení“ rozsahu díla. Tento závěr nejlépe odpovídá teleologickému, subjektivně historickému i jazykovému výkladu.

5.1.3.2 Kvantitativní změny

Pro řešení kvantitativních změn z § 2614 ObčZ plynou následující otázky: Znamená „mlčení“ zákona ohledně rozšíření předmětu díla, že zhotovitel nemá nárok na úhradu „víceprací“ při dohodě o změně předmětu díla, pokud to není ujednáno? Pokud ano, jaký je udržitelný výklad § 2614 ve vztahu k omezení rozsahu díla?

Teleologické pozadí úpravy změn předmětu díla a paušální „ochrana“ objednatele

Jednou ze základních zásad soukromého práva je rovnost.¹³⁸ Jejím projevem je mimo jiné požadavek, „*aby právo bezdůvodně nezvýhodňovalo ani neznevýhodňovalo jedny před druhými.*“¹³⁹ Zákodárce sice může různé skupiny subjektů a jejich práv odlišovat, nesmí si přitom ale počínat libovolně.¹⁴⁰ V soukromém právu proto musí být každý vztah práva a povinnosti náležitě oboustranně odůvodněn – jak ve vztahu ke straně, které se přiznává určitá „výhoda“, tak ve vztahu ke straně, které se nepříznivě dotýká přiznání této výhody protistraně.¹⁴¹

Výklad, podle něhož by se ve všech případech při dohodě o omezení rozsahu díla bez ujednání dopadů na cenu odměna automaticky snižovala, zatímco při rozšíření by se neměnila, se těmito požadavkům příčí. K takovému všeobecně nerovnému rozvržení práv a povinností v režimu subsidiární zákonné úpravy není žádný racionální důvod. Dispozitivní právo

¹³⁶ Srov. oddíl 5.1.1.

¹³⁷ Srov. oddíl 3.

¹³⁸ HURDÍK, J., LAVICKÝ, P. *Systém zásad soukromého práva*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2010, s. 111.

¹³⁹ Srov. nález Ústavního soudu ze dne 29. 1. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 72/06.

¹⁴⁰ Srov. HURDÍK, LAVICKÝ, 2010, op. cit., s. 113.

¹⁴¹ Srov. zásadu o dvoustranném odůvodnění (BYDLINSKI, F. *Systém und Prinzipien des Privatrechts*. Wien: Verlag Österreich, 1996, dotisk 2013, s. 92 a násl.), kterou v poměrech českého práva uplatnil již V. Kolmačka (KOLMAČKA, V. Vytýkáci povinnost a lhůta k jejímu splnění podle § 1921 ObčZ. *Časopis pro právní vědu a praxi*. Brno: Masarykova univerzita. Právnická fakulta, 2022, roč. 30, č. 4, s. 714–715. DOI: <https://doi.org/10.5817/CPVP2022-4-2>).

plní mimo jiné úlohu měřítka spravedlnosti, „tj. představuje řešení, které je dle představ zákonodárce správné a pro obě strany vyvážené“.¹⁴² Automatické snížení ceny pro objednatele a současně nezvýšení ceny pro zhotovitele nelze považovat za správné a vyvážené řešení, nejsou-li dány zvláštní okolnosti. Takové řešení se ostatně neuplatňuje ani v příbuzných právních řádech.¹⁴³ Proto lze pochybovat, zda zákonodárce takový cíl vůbec sledoval.

Část literatury zastává opačný názor a z § 2614 paušálně dovozuje nárok na snížení ceny při omezení rozsahu díla, současně však vylučuje možnost zvýšení ceny při neexistenci odpovídajícího smluvního ujednání. Důvodem je jednak odchylka od zdrojové úpravy a předpoklad racionálního zákonodárce,¹⁴⁴ jednak účel ustanovení spočívající v ochraně objednatele, který je typicky slabší smluvní stranou,¹⁴⁵ respektive stranou, u které zákon nevyžaduje a nepředpokládá výkon potřebné péče.¹⁴⁶ Toto pojetí však objednateli přiznává výhody určené slabší smluvní straně bez ohledu na to, zda slabší smluvní stranou skutečně je. To jistě účelem ustanovení není. Absurdnost tohoto pojetí lze demonstrovat na příkladu, kdy developer nadnárodního významu na výmalbu několika místností nákupního centra uzavře smlouvu s drobným živnostníkem, se kterým se později dohodne na změně v počtu místností určených k výmalbě, aniž jsou ujednány dopady na cenu. Závěr, že developer nárok na změnu ceny má, zatímco drobný živnostník nikoliv, by se právě zásadě ochrany slabší smluvní strany přičil.

Navíc je třeba doplnit, že pro takové paušální pojetí objednatele jako slabší smluvní strany, respektive kvazi slabší strany (protože u něj zákon nevyžaduje výkon potřebné péče) není žádný rozumný důvod. Občanský zákoník plošnou ochranu objednatele neformuluje. Naopak v § 2629 vymezuje rozdílný režim v závislosti na tom, zda objednatel slabší stranou je, či není. Všeobecnou ochranu objednatele nezmiňuje ani důvodová zpráva,¹⁴⁷ a především by neodpovídala hodnotovým rozhodnutím ve zbývajících částech úpravy smlouvy o díle, které objednatele takto paušálně nezvýhodňují.

Naopak § 2620 a násl., které rovněž regulují vztah změn okolností (bez změn předmětu díla) a ceny díla, práva a povinnosti vymezují pouze na základě způsobu určení ceny ujednaného v původní smlouvě, aniž by kteroukoliv ze stran bez zřejmého důvodu zvýhodňovaly. To se týká zejména § 2620 odst. 1, podle něhož v případě ceny ujednané pevnou částkou nebo odkazem na rozpočet nemůže *ani objednatel, ani zhotovitel* žádat změnu ceny proto, že si dílo vyžádalo jiné úsilí nebo náklady, než bylo předpokládáno. Podle § 2621 odst. 1 sice v případě ceny zadané podle rozpočtu zhotovitel nemůže požadovat její zvýšení, ani mají-li rozsah nebo nákladnost za následek překročení rozpočtu, respektive podle § 2621 odst. 2 nemůže zhotovitel v případě rozpočtu se zaručenou úplností požadovat zvýšení ceny za dílo, objeví-li se potřeba dalších prací k dokončení díla. Z ničeho však nevyplývá ani

¹⁴² LAVICKÝ, P. In: LAVICKÝ a kol., 2022, op. cit., s. 16, marg. 69. Zde citovaný BARTA, H. *Zivilrecht: Grundriss und Einführung in das Rechtsdenken*. Wien: WUV, 2004, s. 424.

¹⁴³ Srov. oddíl 3.

¹⁴⁴ KUBÁT, 2023, op. cit., § 2614, marg. 9.

¹⁴⁵ ŠTENGLOVÁ. Smlouva o dílo, op. cit., s. 61–62. ŠTANDERA, op. cit., s. 107–108.

¹⁴⁶ KUBÁT, 2023, op. cit., marg. 3.

¹⁴⁷ S výjimkou stručné zmínky o úpravě v § 2629 odst. 2 ObčZ (srov. oddíl 5.1.3.1).

nárok objednatele na snížení ceny při zmenšeném rozsahu nebo nákladnosti práce, respektive při „nepotřebnosti“ některých prací k dokončení díla. Zákon zde pouze zdůrazňuje, že rozpočtem se zhotovitel zavázal, že bude schopen dílo (smlouvou ujednaný předmět díla) za ujednanou cenu provést, a převzal s tím spojená rizika.

V úvahu připadá také varianta, že jednostrannou úpravu důsledků změn předmětu díla zákon kompenzuje v jiném ustanovení, které pro změnu zvýhodňuje zhotovitele. V takovém případě by právní úprava mohla být v souladu s požadavkem hodnotové konzistence, respektive koherence, kterou se myslí to, že systém (právo) má tvořit smysluplný celek.¹⁴⁸ „*Koherence systému se obvykle neuvažuje pouze jako jeho logická konzistence (bezrozpornost) a provázanost jeho prvků, ale i tak, že do vztahů vzájemných souvislostí zahrnuje co nejvíce prvků [...], takže více zahrnující systém je [...] více koherentní než méně zahrnující systém.*“¹⁴⁹ Jednostranné řešení v § 2614 však jiné ustanovení nevyvažuje. Lze uvažovat o § 2620 odst. 2, který hovoří pouze o *zvýšení ceny nebo zrušení smlouvy* při mimořádně nepředvídatelné okolnosti podstatně ztěžující dokončení díla, a § 2622 odst. 1, podle něhož může při změně okolností zhotovitel požadovat *zvýšení ceny* v případě rozpočtu s výhradou nezaručené úplnosti nebo nezávaznosti. Účelem úpravy § 2620 a násl. je však především alokace rizik. Nečekaně nízká nákladnost nebo pracnost nepředstavuje žádné významné riziko pro kteroukoliv ze stran. Objednatel se zavázal zaplatit dohodnutou cenu za ujednaný předmět díla. Na tom se při snížené nákladnosti či pracnosti nic nezmění. Zvýšené náklady naopak některá ze stran musí uhradit, přestože s tím při uzavírání smlouvy nepočítala. Tyto případy zákon řeší pouze podle způsobu určení ceny a zhotovitele nijak nezvýhodňuje, nýbrž spíše jen koriguje možné nepřiměřené důsledky režimu, v němž zhotovitel jinak nárok na úhradu tzv. vícenákladů nemá.

Obdobně lze uvažovat, že jednostrannost § 2614 částečně vyvažuje § 1765 ObčZ, podle něhož se lze domáhat obnovení jednání o smlouvě v případě, že dojde ke změně okolností tak podstatné, že změna založí v právech a povinnostech stran zvlášť hrubý nepoměr. Zákon však tuto možnost neposkytuje pouze zhotoviteli, nýbrž oběma stranám. Podmínkou aplikace tohoto ustanovení navíc je, že dotčená strana prokáže nemožnost rozumně předpokládat a ovlivnit změnu. Současně musí jít o změnu, která nastala až po uzavření smlouvy, anebo se dotčené straně stala známou až po uzavření smlouvy. Změnu předmětu díla ujednanou dohodou stran nelze považovat za okolnost, kterou nebylo možné předpokládat ani ovlivnit. Uplatnění tohoto ustanovení by tak přicházelo v úvahu pouze ve výjimečných případech, kdy dohoda byla uzavírána za okolností, o kterých strany nevěděly, nebo které se později změnilly, a to pouze u změn okolností tak podstatných, že změna založí v právech a povinnostech stran zvlášť hrubý nepoměr. Účinky se tak výrazně míjí s § 2614, který naopak změnu ceny stanovuje ve všech případech, kdy si strany neujednaly něco jiného.

Protože zákon zřejmě neobsahuje žádné ustanovení, které by vyvažovalo jednostrannou úpravu v § 2614, je třeba z důvodu hodnotových rozporů odmítnout výklad, podle něhož by při omezení rozsahu díla byla cena vždy snížena, zatímco při rozšíření by nebyla zvýšena nikdy. Takový závěr by byl bezdůvodně v rozporu se zásadou rovnosti, jak byla vyložena výše.

¹⁴⁸ SOBEK, T. Koherence práva. *Právník*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2012, č. 4, s. 351–352.

¹⁴⁹ *Ibid.*, s. 352.

Omezení účinků § 2614 na případy, kdy je objednatel slabší smluvní stranou

Dále je třeba zvažovat redukci účinků § 2614 pouze na případy, kdy je objednatel skutečně slabší smluvní stranou, případně spotřebitelem, zatímco ostatní případy změn by zůstaly neupraveny. V prvé řadě je však třeba připomenout, že takové řešení nevyplývá ani z dikce ustanovení, ani ze subjektivně historického výkladu.¹⁵⁰ Pro jeho uplatnění ostatně ani není žádný rozumný důvod. Problematičnost § 2614 totiž nespočívá v okruhu objednatelů, kterých se dispozitivní řešení týká (není samo o sobě problematické, že dikce ustanovení dopadá na všechny objednatele), nýbrž v bezdůvodně rozdílném nastavení práv a povinností smluvních stran. I při omezení účinků § 2614 na případy, kdy je objednatel slabší smluvní stranou, by však v dispozitivní úpravě zůstal hodnotový rozpor spočívající v neupravení důsledků dohody slabšího zhotovitele o rozšíření rozsahu díla.

Ochrana slabší smluvní strany dispozitivní normou by navíc nemohla efektivně fungovat. Silnější zhotovitel by si mohl kdykoliv prosadit odlišné ujednání například v původní smlouvě. Možné by navíc bylo i konkludentní vyloučení dispozitivní úpravy při uzavírání dohody o změně. Představme si obrácený příklad č. 4 z úvodu článku, v němž by spotřebitel s kadeřníkem po uzavření smlouvy uzavřeli dohodu o vynechání původně ujednané úpravy plnovousu. Ustanovení § 2614 by se typicky prosadilo spíše v těchto případech, kdy zhotovitel fakticky nemusí být výrazně silnější stranou než objednatel. A naopak například v situaci, kdy spotřebitel uzavře smlouvu na výstavbu rodinného domu s velkou stavební společností, lze předpokládat, že zhotovitel spíše bude schopen si třeba již v původní smlouvě vymínit vyloučení § 2614. Dispozitivní úprava by se tak prosadila prakticky jen v případech, kdy by zhotovitel (typicky silnější strana) nebyl v konkrétním případě natolik silný, aby si odchýlné ujednání vynutil.¹⁵¹ „*Tato ochrana by tak dopadala na případy, které v podstatě ani nejsou hodny ochrany.*“¹⁵²

Konečně je třeba připomenout, že dle dikce § 2614 se cena v důsledku omezení rozsahu díla nemá *snížit*, nýbrž *upravit*. Není tedy vyloučeno, že by za určitých okolností objednatel v důsledku omezení rozsahu díla musel zaplatit více.¹⁵³ Také to by bylo ve zjevném rozporu s uvažovaným účelem ochrany slabší strany. Toto legislativní řešení přitom z teleologického hlediska není problematické a odpovídá pravděpodobnému úmyslu zákonodárce.¹⁵⁴

Pouze pro úplnost je třeba dodat, že smysl by zde nedávala ani kogentní úprava. Jednak to je v rozporu s dikcí ustanovení, které autonomní úpravu stran výslovně předpokládá, ale zejména ani není žádný rozumný důvod, proč by se slabší objednatel se zhotovitelem v závislosti na konkrétních okolnostech nemohl dohodnout na omezení rozsahu díla bez změny ceny. Například pokud je protihodnotou namísto snížené ceny rychlejší provedení díla. Navíc by šlo o podobně neúčinné řešení jako v případě dispozitivní úpravy – pokud by silnější zhotovitel na změnu ceny nechtěl přistoupit, dohodu o změně předmětu díla

¹⁵⁰ Srov. oddíly 5.1.1 a 5.1.2.

¹⁵¹ Srov. MELZER, TÉGL. In: MELZER, TÉGL a kol., 2013, op. cit., s. 63, marg. 170.

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Srov. oddíl 5.1.2.

¹⁵⁴ Srov. oddíl 5.1.2.

by vůbec neuzavřel. Takové řešení by představovalo pouze zbytečný zásah do autonomie vůle obou stran.

Z uvedeného je zřejmé, že v poměrech aktuální právní úpravy jednostranné řešení důsledků změn předmětu díla neobstojí, a to ani při omezení účinků § 2614 na případy, kdy je objednatel slabší smluvní stranou. Je proto třeba zabývat se otázkou, jaké jiné řešení právní úprava nabízí.

Další varianty řešení

V úvahu připadá některými autory navrhovaná možnost posouzení případů rozšíření rozsahu díla podle obecných ustanovení o změně závazků¹⁵⁵ nebo jako nové dílo.¹⁵⁶ Ani jedna z variant přesvědčivé řešení nenabízí. Obecná ustanovení o změně závazků ve vztahu k nároku na změnu ceny nepřináší nic nad rámec toho, co lze zjistit výkladem právního jednání. Ve vztahu k novému dílu občanský zákoník sice v § 2586 odst. 2 stanovuje obvyklou cenu pro případy, že byla uzavřena smlouva o díle bez určení výše ceny, podmínkou aplikace je však vůle stran uzavřít úplatnou¹⁵⁷ smlouvu bez určení ceny díla. Smlouva jako celek sice je úplatná, strany však cenu určily, byť k původnímu rozsahu díla. Na úplatnosti smlouvy by se nic nezměnilo, ani pokud by původně ujednaná cena pokrývala také doplněnou část předmětu díla. Uplatnění druhé věty § 2586 je proto podmíněno dohodou (vůlí) stran o úplatnosti změněné části závazku. Z toho důvodu se v českých poměrech nemohou obdobně uplatnit závěry švýcarské literatury,¹⁵⁸ která vychází z rozdílné hypotézy čl. 374 OR – pro jeho aplikaci zřejmě (na rozdíl od § 2586 ObčZ) postačuje, že se strany dohodly na úplatnosti smlouvy jako celku, ale pro část díla cenu neujednaly.¹⁵⁹ Lze tedy uzavřít, že tato varianta neposkytuje řešení otázky nároku na změnu ceny nad rámec toho, co lze dovodit výkladem, a neodstraňuje tedy zmiňované hodnotové rozpory.

Dalším navrhovaným řešením je aplikace § 1792 ObčZ,¹⁶⁰ který stanovuje obvyklou úplatu pro případy, kdy ze smlouvy plyne povinnost stran poskytnout a přijmout plnění za úplatu, aniž je ujednána její výše, či způsob, jakým bude tato výše určena. „*Dohoda o rozšíření předmětu plnění nemění nic na úplatné povaze smlouvy o dílo. To znamená, že za dohodnuté vícepráce by měl objednatel zaplatit cenu obvyklou v době a místě uzavření dané smlouvy o dílo.*“¹⁶¹ Toto pojetí v podstatě pašálně dovozuje, že pokud byla ujednána úplatnost v původní smlouvě, každá další změna musí být z tohoto důvodu rovněž úplatná. Také v tomto případě je třeba připomenout závěry švýcarské literatury a judikatury, které argumentují obdobně.¹⁶² V českých poměrech se však spíše neprosadí. Ustanovení § 1792 se použije jedině za předpokladu, že ze smlouvy

¹⁵⁵ ŠTANDERA, op. cit., s. 107–108. HORÁK. In: HULMÁK a kol., 2014 op. cit., s. 1098, marg. 4.

¹⁵⁶ PRAŽÁK. In: PRAŽÁK, FIALA, HANDLAR a kol., 2017, op. cit., s. 1272.

¹⁵⁷ Srov. § 2586 odst. 1 ObčZ.

¹⁵⁸ Které se ostatně neuplatňují ani v Rakousku či Švýcarsku. Srov. oddíly 3.1 a 3.2.

¹⁵⁹ Srov. oddíl 3.3.

¹⁶⁰ BÁNYAIOVÁ, 2016, op. cit., s. 53–54.

¹⁶¹ Ibid., s. 54.

¹⁶² Srov. oddíl 3.3.

plyne povinnost stran poskytnout a přijmout *plnění za úplatu*, aniž je ujednána její výše. To je možné jedině v situaci, že takový úmysl stran vyplyne z učiněného výkladu právního jednání v poměrech konkrétních okolností případu, a to ve vztahu k doplněnému plnění.¹⁶³ Takový výsledek empirického či normativního výkladu je jistě za splnění dalších podmínek možný.¹⁶⁴ Rozhodně ale není všeobecně platný a nelze ho dovozovat paušálně pouze na základě úplatnosti původní smlouvy. Bezúplatné rozšíření předmětu díla na úplatnosti smlouvy o díle jako celku nic nemění. Argumentace založená na úplatnosti původní smlouvy by byla využitelná spíše při doplňujícím výkladu (a i ten musí být činěn v podmínkách konkrétního případu), nikoliv při výkladu zákona. Také pro tuto variantu platí, že neodstraňuje hodnotové rozpory, neboť na rozdíl od § 2614 v otázce, zda se cena při rozšíření díla vůbec má nějak měnit, neposkytuje žádné řešení nad rámec výkladu právního jednání.

Uvažovat lze také o možnosti posuzovat případy rozšíření rozsahu díla jako bezdůvodné obohacení.¹⁶⁵ Základním předpokladem bezdůvodného obohacení je obohacení bez spravedlivého důvodu na úkor jiného.¹⁶⁶ Spravedlivým důvodem je vždy právní důvod,¹⁶⁷ kterým je mimo jiné i povinnost poskytnout plnění plynoucí z příslušného kauzálního vztahu,¹⁶⁸ který může mít obligační povahu.¹⁶⁹ Bezdůvodné obohacení je subsidiární vůči smluvnímu právu. „Nárok z bezdůvodného obohacení [...] přichází ke slovu až tehdy, kdy účinky smlouvy pomínou, nebo když zákon zakazuje, aby smluvní účinky nastaly (neplatná smlouva). Pokud strany plnily na základě platné smlouvy, nevzniká nárok na vydání bezdůvodného obohacení...“¹⁷⁰ Bezdůvodným obohacením také nelze korigovat nevýhodnost uzavřené smlouvy.¹⁷¹ Z toho je zřejmé, že bezdůvodné obohacení by v případě dohody o změně předmětu díla připadalo v úvahu jedině za předpokladu, že by byla neplatná nebo zdánlivá.

To by mohlo být splněno, pokud by se z § 2614 občanského zákoníku pro rozšíření rozsahu díla nedovozovalo vůbec nic. Pak by v případech, kdy *dopady na cenu nelze zjistit výkladem* právního jednání, dohoda o změně předmětu díla byla zdánlivá z důvodu neurčitosti, případně neúčinná,¹⁷² neboť by nebylo zřejmé, jaké právní následky má vyvolat.¹⁷³ Provedení změněného předmětu díla by bylo možné posoudit jako plnění bez právního důvodu,¹⁷⁴ neboť by šlo o plnění nad rámec smluvně převzaté povinnosti.¹⁷⁵ Pokud by zhotovitel věděl,

¹⁶³ To je rovněž rozdíl oproti švýcarské právní úpravě. Srov. předchozí odstavce a oddíl 3.3.

¹⁶⁴ Srov. oddíl 4.1.

¹⁶⁵ Srov. KARFÍKOVÁ, 2015, op. cit., s. 127–128.

¹⁶⁶ MELZER, CSACH. In: MELZER, TÉGL a kol., 2018, op. cit., s. 1273, marg. 47.

¹⁶⁷ Op. cit., s. 1282, marg. 101.

¹⁶⁸ Op. cit., s. 1283, marg. 108.

¹⁶⁹ Op. cit., s. 1284, marg. 109.

¹⁷⁰ Op. cit., s. 1253, marg. 95.

¹⁷¹ Op. cit., s. 1283, marg. 107.

¹⁷² Srov. oddíl 4.1.1.

¹⁷³ Srov. MELZER, F. In: MELZER, TÉGL a kol., 2014, op. cit., s. 567, marg. 11–13. Ve vztahu ke zdánlivosti srov. HANDLAR, J. In: LAVICKÝ a kol., 2022, op. cit., s. 1761, marg. 12.

¹⁷⁴ Srov. MELZER, CSACH. In: MELZER, TÉGL a kol., 2018, op. cit., s. 1299, marg. 208.

¹⁷⁵ Srov. *ibid.*, s. 1255–1256, marg. 104–108.

že je dohoda zdánlivá, ale přesto změnu provedl, aby mohl inkasovat odměnu, aniž by byl s objednatelům jakkoli srozuměn, že se dohodnou na nějaké úplatě, byla by kondikce vyloučena podle § 2997 odst. 1 občanského zákoníku.¹⁷⁶

Je však třeba zdůraznit, že tato možnost by přicházela v úvahu pouze u velmi malé množiny případů. Pokud by nebyl zjištěn jiný úmysl stran, bylo by s ohledem na předpoklad racionálního aktéra nutné přiklonit se k variantě výkladu umožňující platnost právního jednání.¹⁷⁷ To by v případě rozšíření rozsahu díla (při absenci dispozitivní úpravy) vedlo k závěru, že se cena měnit nemá. Byť nelze vyloučit společný úmysl stran, který by vedl k zdánlivosti či neúčinnosti (případně také neplatnosti) právního jednání, tyto případy nejsou pravidlem. Již na tomto místě je zřejmé, že bezdůvodné obohacení neodstraňuje nastíněné hodnotové rozpory. Předpoklad racionálního aktéra totiž při omezení rozsahu díla v nejasných případech vede ke zcela opačným následkům – k uplatnění dispozitivní úpravy v § 2614, tedy ke změně ceny.

Důsledky zdánlivosti (neúčinnosti) dohody o změně předmětu díla navíc nelze hodnotit pouze optikou dopadů na cenu, nýbrž také jiných smluvně ujednaných podmínek, které by se pro změnu předmětu díla neuplatnily. Zhotovitel by neměl nárok na uhrazení změněné ceny díla, nýbrž pouze na vypořádání bezdůvodného obohacení, a to jedině za podmínky, že by o zdánlivosti dohody nevěděl.¹⁷⁸ Zhotovitel by nebyl povinen změněné dílo provést a pokud by strany při jejím provádění zjistily, že jejich dohoda je zdánlivá, musely by práce přerušit a znovu jednat o změně a jejích dopadech na cenu. Neuplatnily by se ujednané platební podmínky, objednatel by nemohl namítat prodlení nebo vadné plnění. Neexistuje žádný rozumný důvod, proč by případy rozšíření a omezení rozsahu díla měly být řešeny takto diametrálně odlišným způsobem.

Tyto „problematické“ vlastnosti bezdůvodného obohacení jsou projevem skutečnosti, že jeho účelem není doplnění mezerovité smlouvy a hodnotově nekonzistentní dispozitivní úpravy, nýbrž „odčerpání prospěchu, který byl získaný způsobem, který právo neuznává, např. vadnou transakcí, a jeho vydání tomu, na jehož úkor bylo získáno...“¹⁷⁹ Je třeba vycházet ze subsidiární povahy bezdůvodného obohacení. Uplatněno by mělo být až v případech, že z dispozitivní úpravy vyložené hodnotově konzistentním způsobem vyplyne, že zákon získání prospěchu daným způsobem neuznává. Z těchto důvodů ani bezdůvodné obohacení nenabízí řešení nastíněných hodnotových rozporů dispozitivní právní úpravy.

¹⁷⁶ Ibid., s. 1256, marg. 108. Je však třeba upozornit na dosavadní rozsáhlou a nepřesvědčivou judikaturu Nejvyššího soudu, podle níž při nesplnění podmínek pro uplatnění § 549 ObchZ nebylo možné domáhat se úhrady „víceprací“ z titulu bezdůvodného obohacení, neboť v takovém případě nešlo o plnění bez právního důvodu, ale o plnění na základě smlouvy o dílo, u něhož nebyly splněny podmínky pro úhradu těchto prací (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 9. 2009, sp. zn. 32 Cdo 2592/2008). K nepřesvědčivosti těchto závěrů a možností uplatnění bezdůvodného obohacení srov. MELZER, CSACH, 2018, op. cit., marg. 105–108.

¹⁷⁷ Srov. § 574 ObčZ a MELZER, F. In: MELZER, TÉGL a kol., 2014, op. cit., s. 697, marg. 14.

¹⁷⁸ Srov. § 2997 odst. 1 ObčZ.

¹⁷⁹ MELZER, CSACH. In: MELZER, TÉGL a kol., 2018, op. cit., s. 1238, marg. 4.

Analogie

Protože se zřejmě jiné přijatelné řešení nenabízí, jeví se nejvhodněji závěr, že zákon obsahuje tzv. otevřenou mezeru¹⁸⁰ spočívající v neupravení cenových důsledků dohody o rozšíření rozsahu díla. Byť připadá v úvahu použití argumentu *a silentio*, který by vedl k závěru, že zhotovitel nemá nárok na zvýšenou odměnu, takový výklad by byl v rozporu s teleologickým pozadím právního řádu.¹⁸¹ Žádné jiné (hodnotově přijatelné) řešení zákon neposkytuje. V souladu s principem hodnotové bezrozpornosti se proto nabízí jediné analogické použití § 2614 i pro případy rozšíření rozsahu díla.

Jak vyplynulo ze subjektivně historického výkladu, na vůli zákonodárce lze usuzovat pouze prostřednictvím nepravého subjektivně historického výkladu tak, že zřejmě chtěl chránit především typicky slabší smluvní stranu, možná chtěl docílit nějaké změny, ale nelze jednoznačně usuzovat, že chtěl zcela vyloučit možnost zvýšení ceny v případě rozšíření rozsahu díla bez ujednání dopadů na cenu.¹⁸² Ani opačný názor by však nebyl překážkou analogie. Tou by mohla být pouze skutečná vůle zákonodárce, tedy zjištěná pravým subjektivně historickým výkladem, případně subjektivně teleologickým výkladem. Argumenty nepravého výkladu však z tohoto hlediska relevantní nejsou.¹⁸³ Lze proto uzavřít, že nárok na zvýšení ceny při dohodě o rozšíření rozsahu díla, pokud důsledky pro cenu nebyly ujednány, vyplývá z analogického uplatnění § 2614 občanského zákoníku. Ze stejných důvodů jako v případě omezení rozsahu díla je i zde třeba zahrnout také kvalitativní změny.

5.1.4 Vliv způsobu určení ceny na nárok na úhradu „víceprací“

Relevantní otázkou také je, jaký je vztah způsobu určení ceny ke změnám předmětu díla a jejich dopadům na cenu. Občanský zákoník v § 2620 a násl. omezuje možnost změny ceny v případech, kdy byla ujednána pevnou částkou nebo na základě rozpočtu, pokud dílo vyžaduje jiné úsilí nebo náklady,¹⁸⁴ resp. nákladnější, rozsáhlejší nebo další práce oproti rozpočtu.¹⁸⁵ Způsob určení ceny nemá vliv na nárok na její změnu v případě změn předmětu díla. Cena totiž byla dohodnuta pro původně ujednaný předmět díla a její případná neměnnost dopadá pouze na práce nebo náklady, které je nutné vykonat ke splnění původního smluvního „cíle“, tedy předmětu díla, který se nijak nemění.¹⁸⁶ Ujednaná cena se naopak nevztahuje na změněné nebo dodatečné části díla.¹⁸⁷ Způsob určení ceny může hrát roli až ve fázi určení výše změněné ceny.

¹⁸⁰ Srov. MELZER, 2011, op. cit., s. 230, marg. 241.

¹⁸¹ Srov. výše.

¹⁸² Srov. oddíl 5.1.2.

¹⁸³ MELZER, op. cit., s. 235, marg. 251.

¹⁸⁴ § 2620 OZ.

¹⁸⁵ § 2621 OZ.

¹⁸⁶ Srov. KLETEČKA. In: KLETEČKA, SCHAUER, 2010, op. cit., s. 2863, marg. 17. Shodně KREJCI, BÖHLER. In: LUKAS, GEROLDINGER a kol., 2022, op. cit., s. 376, marg. 8.

¹⁸⁷ LONGIN, op. cit., s. 351. Shodně KIETAIBL. In: KODEK, SCHWIMANN, 2021, op. cit., § 1165, s. 1022, marg. 61.

5.2 Výše změněné ceny

S nárokem na změnu ceny při změnách předmětu díla se nerozlučně pojí otázka, jaká má být nová výše ceny. Na případy omezení rozsahu díla výslovně dopadá § 2614 občanského zákoníku. Ze stejných důvodů jako u nároku na změnu ceny je také mechanismus určení ceny dle tohoto ustanovení aplikovat i na případy rozšíření rozsahu díla (analogicky¹⁸⁸) a na kvalitativní změny (extenzivní výklad¹⁸⁹). Nad rámec již uvedené argumentace je ve vztahu k rozšíření díla třeba doplnit, že pokud již lze dovodit nárok na změnu ceny v případě omezení i rozšíření díla, není žádný rozumný důvod, proč by měl být mechanismus určení ceny odlišný. Ve všech případech je tedy v souladu s § 2614 třeba zaplatit „cenu upravenou s přihlédnutím k rozdílu v rozsahu nutné činnosti a v účelných nákladech spojených se změněným prováděním díla.“ Toto dispozitivní ustanovení se uplatní ve všech případech, kdy je zjištěn nárok na změnu ceny (z výkladu dohody nebo z § 2614), ale není zjištěna její konkrétní výše.

Účelem citovaného ustanovení je jednak umožnit platnost dohod bez ujednaných dopadů na cenu, ale také spravedlivě uspořádat poměry mezi stranami, pokud si cenové důsledky neupraví autonomně.¹⁹⁰ Zvolený mechanismus je představou zákonodárce o správném a pro obě strany vyváženém řešení.¹⁹¹ Touto optikou je citované ustanovení nutné vykládat. Výraz „s přihlédnutím k rozdílu v rozsahu nutné činnosti a v účelných nákladech“ nelze chápat jako jediné, nýbrž obzvláště důležité faktory, ke kterým je třeba při určování nové ceny přihlížet. Zohledněno ale musí být vše, co se dle původní smlouvy mělo vázat pouze k části předmětu díla, kterou strany pozdější změnou vyloučily nebo změnilly, resp. je třeba zohlednit vše, co by se s přihlédnutím k režimu ujednanému v původní smlouvě mělo vztahovat také k rozšířenému předmětu díla. To se týká zejména ujednaného zisku, který musí být odpovídajícím způsobem snížen, či zvýšen.¹⁹²

Při určení ceny je třeba vycházet z cenové úrovně původní smlouvy. Smyslem zákonné úpravy totiž není stanovit objektivně „správnou“ cenu, nýbrž poskytnout subsidiární řešení, které bude co nejméně zasahovat do ujednaného smluvního režimu (subjektivní ekvivalence¹⁹³). Strany se již dohodly na ceně za původně ujednaný předmět díla, která může být pro každou z nich různě výhodná. „Rozložení sil“ dle původní smlouvy je projevem autonomie vůle stran. V souladu se zásadou její ochrany je třeba při stanovení výše změněné ceny do cenové úrovně původní smlouvy zasahovat co nejméně.¹⁹⁴ Tento požadavek vyplývá také ze zásady rovnosti, která vyžaduje, aby právo bezdůvodně nezvýhodňovalo ani

¹⁸⁸ Srov. oddíl 5.1.3.1.

¹⁸⁹ Srov. oddíl 5.1.3.2.

¹⁹⁰ Jde tedy o dispozitivní normu se spravedlnostním obsahem. Srov. MELZER, TÉGL. In: MELZER, TÉGL a kol., 2013, op. cit., § 1, s. 47, marg. 110.

¹⁹¹ Srov. LAVICKÝ. In: LAVICKÝ a kol., 2022, op. cit., § 1, s. 16, marg. 69. Zde citovaný BARTA, H. *Zivilrecht: Grundriss und Einführung in das Rechtsdenken*. Wien: WUV, 2004, s. 424.

¹⁹² Srov. též KLEE, L. a kol. In: ŠVESTKA, J., DVORÁK, J., FIALA, J. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 211. Obdobně KUBÁT, 2023, op. cit., § 2614, marg. 6–7.

¹⁹³ Srov. oddíl 3.2.

¹⁹⁴ Obdobně, ale bez odkazu na ochranu autonomie vůle KUBÁT, 2023, op. cit.

neznevýhodňovalo jedny před druhými.¹⁹⁵ Zákon by neměl korigovat ujednanou smluvní ekvivalenci (výhodnost smluvního řešení) a novou cenu určovat primárně podle objektivních kritérií.

Při určení nové ceny je tedy třeba co nejvíce vycházet z již projevené vůle stran. Cenu je nutné stanovit pouze pro tu část předmětu díla, která se mění. Ve zbytku je třeba původní cenu zachovat.¹⁹⁶ Konkrétní řešení pak bude z velké části záviset na způsobu určení ceny ve smlouvě a na typu změny.

Pokud byla cena určena rozpočtem, lze vycházet z ocenění jednotlivých položek.¹⁹⁷ Při omezení rozsahu se cena určí odečtením položek oceněných v rozpočtu. Při rozšíření se cena pro položky, které rozpočet obsahuje, určí podle něj.¹⁹⁸ Současně je však třeba zohledňovat, že původně dohodnuté ceny nezahrnují zvýšené náklady, které mohly dodatečné změny (včetně omezení) předmětu díla způsobit, a případně také zisk odpovídající změněné náročnosti. Takové náklady, jsou-li účelné, je třeba do nově určené ceny zahrnout.¹⁹⁹

Problematické může být určení výše částí nové ceny, kterou nelze dovodit podle původně ujednaných položek (případně u paušální ceny celé nové ceny za změněnou část předmětu díla). V každém případě je i zde třeba usilovat o zachování ujednané ekvivalence. Stanovení nové ceny proto bude vyžadovat porovnání původně předpokládaných činností a nákladů (a dalších faktorů určujících cenu) s původně dohodnutou cenou. Cena změněné části díla by takto zjištěnému poměru (cenové úrovni) měla odpovídat (s přihlédnutím k novým faktorům – například změněné náročnosti, která může vést ke zvýšení zisku).²⁰⁰

5.3 Využitelnost doplňujícího výkladu

V oddíle 4.3 bylo vysvětleno, že doplňující výklad připadá v úvahu jedině v případech, na které nedopadá dispozitivní úprava vyložená hodnotově konzistentním způsobem, případně sice dopadá, ale kvůli zvláštním okolnostem by v konkrétním případě dopadat neměla. S ohledem na učiněný výklad zákonné úpravy je zjevné, že využitelnost doplňujícího výkladu je velmi omezená. Dispozitivní úprava zřejmě neponechává žádné dohodnuté změny předmětu díla bez subsidiárního zákonného řešení s výjimkou případů, kdy strany samy zákonnou úpravu vyloučily, ale na jiných důsledcích pro cenu se nedohodly. Uplatnění doplňujícího výkladu je na místě také v případech, kdy je zákonná úprava v rozporu s hospodářským účelem smlouvy. Byť v těchto případech často bude dispozitivní úprava vyloučena již normativním výkladem, může se doplňující výklad uplatnit například v případě nevyhovujícího mechanismu pro určení výše ceny v zákoně.

¹⁹⁵ HURDÍK, LAVICKÝ, 2010, op. cit., s. 111. Srov. též nález Ústavního soudu ze dne 29. 1. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 72/06.

¹⁹⁶ Srov. KIETAIBL. In: KODEK, SCHWIMANN, 2021, op. cit., § 1165, s. 1022, marg. 61.

¹⁹⁷ Srov. též PRAŽÁK. In: PRAŽÁK, FIALA, HANDLAR a kol., 2017, op. cit., s. 1272.

¹⁹⁸ Srov. KLETEČKA. In: KLETEČKA, SCHAUER, op. cit., s. 2863, marg. 17.

¹⁹⁹ Srov. též PRAŽÁK, op. cit. Obdobně KLEE, op. cit. Obdobně GAUCH, 2019, op. cit., s. 346, pozn. pod čarou č. 411.

²⁰⁰ Obdobný mechanismus navrhuje pro všechny případy omezení rozsahu díla Kubát. KUBÁT, 2023, op. cit., § 2614, marg. 6 a 7.

5.4 Shrnutí

Z výkladu zákonné úpravy vyplynulo, že extenzivním výkladem lze pod dikci § 2614 podřadit také případy kvalitativního omezení rozsahu díla, což odpovídá subjektivně historickému i objektivně recentnímu výkladu. Problematictější jsou případy rozšíření rozsahu díla, které je nutno řešit analogickou aplikací § 2614 (a to i na změny kvalitativní). Zákon totiž obsahuje tzv. otevřenou mezeru, neboť bezdůvodně v rozporu se zásadou rovnosti zvýhodňuje jednu ze stran. Uplatnění analogie nebrání ani subjektivně historický výklad, neboť na vůli zákonodárce lze usuzovat pouze prostřednictvím nepravého subjektivně historického výkladu (lze se pouze domnívat, co zákonodárce zamýšlel), navíc z něj nevyplývá úmysl vyloučit možnost změny ceny v případě rozšíření rozsahu díla bez ujednání cenových důsledků. Při určení výše ceny je třeba v co nejvyšší míře vycházet z cenové úrovně původní smlouvy. Cenu lze určit podle položek původně ujednaného rozpočtu nebo podle poměru původně ujednaných prací a nákladů (a dalších faktorů) a původně dohodnuté ceny, který by měl být zachován i u změněných částí předmětu díla.

6 Doporučení pro smluvní praxi

Vzhledem k nejasnému znění dispozitivní úpravy nelze navzdory učiněnému výkladu vyloučit, že soudy budou dopady změn předmětu díla na cenu posuzovat odlišně. Nejistota ohledně subsidiárního zákonného řešení přináší řadu rizik pro smluvní praxi, která by si z tohoto důvodu důsledky dohod o změnách předmětu díla měla vždy upravit autonomně.

Spoléhání se na dispozitivní úpravu totiž není výhodné ani pro jednu ze stran, protože nikdo bezpečně neví, jaké následky v konkrétním případě vyvolá. Lze proto doporučit, aby tuto otázku řešila již původní smlouva.

Pro objednatele je vhodné, aby si ve smlouvě vymínil, že se cena v případě změn předmětu díla nezmění v jeho neprospěch, ledaže je písemně ujednáno něco jiného. Využit lze například následující ujednání: „Cena stanovená touto smlouvou se v případě dohody stran o změně předmětu díla nezvyšuje, ledaže si strany v dohodě o rozšíření předmětu díla písemně ujednají jiné důsledky pro vyšší ceny, a to včetně způsobu určení nové výše ceny.“

Zhotovitelům lze doporučit, aby smlouva obsahovala ujednání, že se cena v případě změn předmětu díla bude zvyšovat, a mechanismus určení nové ceny.²⁰¹ Použit lze například následující formulaci: „Dohodnou-li se strany na změně předmětu díla a neujednají-li si písemně jiné důsledky změny pro vyšší ceny, cena ujednaná touto smlouvou se zvýší tak, že se každá nová položka ocení v následujícím pořadí priority:

- a) dle specifikace ve smlouvě;
- b) odvozením z ceny obdobné položky specifikované ve smlouvě,²⁰²

²⁰¹ Nad rámec tématu článku lze zhotovitelům doporučit, aby si současně s dopady na cenu ujednali také posun termínu, ledaže s ohledem na charakter změny nelze očekávat prodloužení doby provádění díla.

²⁰² V tomto bodě je však třeba upozornit na obecnou formulaci „odvození z ceny obdobné položky“, z které nemusí být zcela zřejmé, jakým způsobem má být nová cena odvozena. V poměrech konkrétního případu je proto vždy nezbytné zvažovat, zda s ohledem na charakter zakázky toto smluvní řešení není rizikové, a případně si ujednat detailnější podmínky pro odvození ceny.

c) dle Cenové soustavy ÚRS CZ, a. s. v cenové úrovni platné v okamžiku uzavření dohody o změně předmětu díla;

d) na základě kalkulace účelných nákladů s přiměřenými přírůžkami za zisk a režii předložené zhotovitelem.²⁰³

Zejména zhotovitelům lze také doporučit využití praxí ověřených smluvních standardů FIDIC nebo Českého smluvního standardu²⁰⁴, případně je vhodné pokusit se řešením těchto standardů co nejvíce přiblížit.

Ani ujednání v původní smlouvě však nevyklučuje veškeré budoucí myslitelné potíže. Jakékoliv smluvní ujednání může být pozdější dohodou stran změněno, a to i konkludentně. Je proto vhodné, aby si strany navzdory existenci smluvního ujednání pro případ změn v každé dohodě o změně předmětu díla výslovně ujednaly důsledky pro výši ceny. To lze učinit buď následovně: „Výše ceny ujednaná ve smlouvě se touto dohodou o změně předmětu díla nemění.“ Nebo následovně: „Cena se v důsledku této dohody o změně předmětu díla určí v souladu s mechanismem pro změnu ceny dle čl. X smlouvy.“

Závěr

V úvodu byl nastíněn problematický aspekt právní úpravy spočívající ve výslovném řešení dopadů dohod o omezení rozsahu díla na cenu, zatímco zbývajícím variantám změn (rozšíření rozsahu či kvalitativním změnám) se zákon nevěnuje. Problematičnost nejasného znění zákona byla přiblížena pomocí čtyř příkladů, ke kterým se pojí otázka, zda se má v důsledku změny předmětu díla měnit také jeho cena.

V článku bylo vysvětleno, že otázku nároku na změnu ceny lze často vyřešit výkladem právního jednání, a to především výkladem normativním, při němž lze vycházet ze subjektivní ekvivalence smlouvy o díle. Neexistuje však žádné všeobecně platné řešení, které by bylo možné v praxi uplatnit automaticky ve všech případech. Neodůvodňují-li ovšem konkrétní okolnosti jiný závěr, lze vycházet z následujícího: (1) Pokud si během stavby rodinného domu objednatel uvědomí, že nestojí o původně plánovaný krb, a se zhotovitelem se dohodne na změně bez výslovné úpravy důsledků pro cenu, zpravidla lze učinit závěr, že si strany ujednaly také odpovídající změnu ceny. Poctivý zhotovitel (za obvyklých okolností) nemůže očekávat, že objednatel má zájem obdržet méně, aniž by méně také zaplatil. (2) Nestihne-li zhotovitel provádějící opravu koupelny zakoupit vodovodní baterie ujednané značky před jejich stažením z prodeje, pročež se s objednatelem dohodne na obdobné variantě od jiného výrobce, lze obvykle uzavřít, že se cena má buď snížit (je-li nová varianta méně nákladná), nebo má zůstat v původní výši (je-li nová varianta stejně nákladná nebo nákladnější). V tomto případě je subjektivní ekvivalence na straně objednatele vyvážena jeho „ústupkem“ umožňujícím zhotoviteli řádně splnit závazek. To musí poctivý zhotovitel zohledňovat. (3) Pokud se při výstavbě silnice zjistí neočekávané působení podzemních vod,

²⁰³ Obdobné řešení obsahuje čl. 12.2 Českého smluvního standardu. Dostupné z: <https://www.stavebni-smluvni-standardy.cz/>

²⁰⁴ Ibid.

které by mohlo ohrozit životnost stavby, a strany se proto dohodnou na provedení dodatečných odvodňovacích prací, lze na vůli stran usuzovat v závislosti na tom, která ze stran připravovala projektovou dokumentaci. Poctivý objednatel například nemůže očekávat, že by měl zhotovitel zájem na bezúplatném provedení dodatečných prací, které původně nebyly předpokládány kvůli nedostatkům objednatel zajištěné projektové dokumentace. (4) Nabídne-li kadeřník klientovi v průběhu provádění nového sestřihu, že mu na závěr upraví také plnovous, cena se za běžných okolností má zvýšit. Poctivý objednatel zpravidla nemůže očekávat, že by zhotovitel měl zájem na provedení dodatečných prací zdarma. Obzvláště v tomto případě je však třeba zdůraznit nutnost přihlížet ke všem relevantním okolnostem – dodatečné služby například mohou být součástí marketingové akce nebo věrnostního programu.

V řadě případů však ani normativní výklad řešení otázky nároku na změnu ceny nemusí poskytovat. Problematické mohou být zejména kvalitativní změny, u nichž při uzavření dodatku nemusí být zřejmé, zda je změna nákladnější. Výkladem se obtížně zjišťuje také konkrétní výše změněné ceny. V úvahu připadají pouze specifické případy jako například zavedená praxe stran.

Pokud se řešení otázky nároku na změnu ceny nebo její výše nepodaří výkladem zjistit, jsou strany odkázány na dispozitivní úpravu, jejíž znění přináší řadu výkladových obtíží. V článku bylo vysvětleno, že kvalitativní „omezení rozsahu díla“ lze extenzivním výkladem podřadit pod § 2614. Rozšíření rozsahu díla je nutno řešit analogickou aplikací § 2614. Jednostranné řešení zvýhodňující pouze objednatele by neodpovídalo požadavku na koherenci a hodnotovou bezrozpornost právního řádu. Uplatnění jiného ustanovení by hodnotové rozpory neodstranilo. Při určení výše ceny dle § 2614 je třeba v maximální míře vycházet z cenové úrovně původní smlouvy. Cenu lze určit podle položek původně ujednaného rozpočtu nebo podle poměru původně ujednaných prací a nákladů (a dalších faktorů) a původně dohodnuté ceny, který by měl být zachován i u změněných částí předmětu díla. Pokud strany dispozitivní úpravu vyloučily nebo pokud je dispozitivní úprava v rozporu s hospodářským účelem smlouvy, přichází v úvahu doplňující výklad.

Přestože je možné tímto způsobem dovodit rozumné subsidiární řešení, s ohledem na nejednoznačnou dikci zákona lze smluvní praxi doporučit, aby si otázku nároku na změnu ceny i mechanismus pro určení její výše vždy upravovala autonomně již v původní smlouvě. Pro předejití pochybnostem lze doporučit výslovné ujednání cenových důsledků také v každém změnovém dodatku.